

Oikeustapauskokoelma

JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
JULIANE KOKOTT
18 päivänä huhtikuuta 2013¹

Asia C-501/11 P

**Schindler Holding Ltd ym.
vastaan**

Euroopan komissio ym.

Muutoksenhaku — Kilpailu — Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt — EY 81 artikla — Hissien ja liukuportaiden asennus- ja huoltomarkkinat — Emoyhtiön vastuu tytäryhtiönsä kartellitoiminnasta — Holdingyhtiö — Yrityksen sisäinen lakien ja sääntöjen noudattamista valvova ohjelma ("compliance-ohjelma") — Perusoikeudet — Oikeusvaltion periaatteet sakkojen määräämisen yhteydessä — Valtiovallan jako, täsmällisyysperiaate, taannehtivuuskielto, luottamuksensuoja ja syyllisyysperiaate — Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan pätevyys — Komission vuoden 1998 suuntaviivojen laillisuus

Sisällys

I Johdanto	3
II Riidan tausta	4
III Asian käsittely unionin tuomioistuimessa	5
IV Valituksen arviointi	6
A Valtiovallan jako, oikeusvaltion periaatteet ja näytön välitön vastaanottaminen (ensimmäinen ja toinen valitusperuste)	6
1. Kartellilainsäädäntöön perustuvien sakkojen määrääminen komission toimesta (ensimmäinen valitusperuste)	6
a) Alustava huomautus	6
b) Ei perusoikeuksiin liittyviä epäilyksiä, jotka liittyisivät siihen, että komissio määrää sakkoja .	7
c) Valittajien muutamien muiden väitteiden hylkääminen	9

¹ — Alkuperäinen kieli: saksa.

2. Vaatimukset, joiden mukaisesti unionin yleisen tuomioistuimen on otettava näyttöä vastaan tutkiessaan komission sakkopäätökset (toinen valitusperuste)	10
a) Tutkittavaksi ottaminen	10
b) Asiakysymys	11
3. Välipäätelmä	12
B Yrityksen vastuu vastuualueellaan harjoitetusta kartellitoiminnasta	13
1. Holdingyhtiön yhteisvastuu (seitsemäs valitusperuste)	13
a) Schindlerin 100 prosentin oletettavaan kohdistama kaikenkattava arvostelu (seitsemännen valitusperusteen ensimmäinen osa)	13
i) Yhtiöoikeudellinen vastuunjaon periaate	14
ii) Väitetty puuttuminen jäsenvaltioiden toimivaltuuksiin	14
iii) Väitetty keskeisyyttä koskevan varauman rikkominen	15
iv) Välipäätelmä	17
b) Schindlerin arvostelu, joka koskee 100 prosentin oletettaman konkreettista soveltamista (seitsemännen valitusperusteen toinen osa)	17
i) Schindler Holdingin ”compliance-ohjelman” merkitys	17
ii) ”Konsernisuhteiden julkistamista” koskeva vaatimus	18
iii) ”Kauppapolitiikan” käsite 100 prosentin oletettaman yhteydessä	20
2. Syyllisyysperiaate (kuudes ja osittain seitsemäs valitusperuste)	20
a) Väite, jonka mukaan 100 prosentin oletettava johtaa syyllisyydestä riippumattomaan vastuuseen	20
b) Väite, jonka mukaan ei riitä, että joku työntekijöistä on rikkonut kartellikieltoa	21
3. Välipäätelmä	22
C Muutamat muut oikeuskysymykset, jotka liittyvät sakkojen määräämiseen kartellitoiminnan perusteella ja niiden laskemiseen	22
1. Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan pätevyys täsmällisyysperiaatteen kannalta (kolmas valitusperuste)	23
a) Väitetty yrityksen käsitteen epätäsmällisyys (kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa)	23
b) Sakkoasteikon väitetty epätäsmällisyys (kolmannen valitusperusteen toinen osa)	24
c) Välipäätelmä	26
2. Vuoden 1998 suuntaviivojen lainmukaisuus (neljäs ja viides valitusperuste)	26
a) Komission toimivalta suuntaviivojen antamiseen (neljäs valitusperuste)	26

b) Taannehtivuuskielto ja luottamuksensuoja (viides valitusperuste)	27
3. Sakon perusmäärä ja väitetyt sakkoa pienentävät perusteet (kymmenes, yhdestoista ja kahdestoista valitusperuste)	28
a) Sääntöjenvastaisten toimien luokittelu ”erityisen vakaviksi” (kymmenes valitusperuste)	29
b) Lieventävät olosuhteet (yhdestoista valitusperuste)	29
c) Sakon alentaminen komission kanssa tehdyn yhteistyön perusteella (kahdestoista valitusperuste)	30
i) Yhteistyö vuoden 2002 tiedonannon yhteydessä (kahdennentoista valitusperusteen ensimmäinen osa)	30
ii) Vuoden 2002 tiedonannon ulkopuolinen yhteistyö (kahdennentoista valitusperusteen toinen osa)	31
iii) Yhteenveto	31
4. Sakon suuruudelle asetettu 10 prosentin yläraja (kahdeksas valitusperuste)	31
5. Omistusoikeus (yhdeksäs valitusperuste)	32
a) Alustava huomautus	32
b) Väitetty omistusoikeutta koskevan unionin perusoikeuden loukkaaminen	33
6. Suhteellisuusperiaate (kolmastoista valitusperuste)	35
D Yhteenveto	36
V Oikeudenkäyntikulut	36
VI Ratkaisuehdotus	37

I Johdanto

1. Nyt käsiteltävässä asiassa tulee esiin perustavanlaatuisia oikeuskysymyksiä, jotka liittyvät kartellitoiminnasta määrättäviin seuraamuksiin. Schindler Holding Ltd ja sen useat tytäryhtiöt (joita kutsutaan jäljempänä myös yhdessä nimellä Schindler) kyseenalaistavat perustavanlaatuisesti Euroopan unionissa voimassa olevan kartellioikeuden täytäntöönpanojärjestelmän ja Euroopan komission institutionaalisen roolin kilpailuviranomaisena.

2. Schindler epäilee erityisesti asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan ja komission vuonna 1998 antamien suuntaviivojen² laillisuutta sakkojen määräämisen perusteina. Lisäksi Schindler kieltäytyy hyväksymästä unionin tuomioistuinten tunnustamia periaatteita, joiden mukaan emoyhtiöt ja tytäryhtiöt ovat yhteisvastuussa niiden vastuualueella harjoitetusta kartellitoiminnasta.

2 — Komission tiedonanto – Suuntaviivat asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennassa (EYVL 1998, C 9, s. 3), jäljempänä vuoden 1998 suuntaviivat.

3. Edellä mainitut oikeudelliset ongelmat liittyvät useissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa toimineeseen ”hissikartelliin”, jonka komissio paljasti muutamia vuosia sitten ja josta se teki sakkopäätöksen 21.2.2007 (jäljempänä myös riidanalainen päätös).³ Komissio katsoi, että neljän muun yrityksen lisäksi useat Schindler-konsernin yhtiöt konsernin huipulla toimivaan holdingyhtiöön saakka olivat osallistuneet hissikartelliin, ja määräsi niille sakot, jotka laskettiin konserniliikevaihdon perusteella.

4. Schindlerin toimenpiteet riidanalaista päätöstä vastaan eivät menestyneet alimmassa oikeusasteessa; unionin yleinen tuomioistuimien hylkäsi sen kumoamiskanteen 13.7.2011 antamallaan tuomiolla (jäljempänä myös valituksenalainen tuomio tai unionin yleisen tuomioistuimen tuomio).⁴ Nyt Schindler hakee edelleen oikeussuojaa muutoksenhakumenettelyssä unionin tuomioistuimessa ja vetoaa siinä yhteydessä muun muassa perusoikeuksiinsa sekä oikeusvaltion periaatteisiin, kuten valtiovallan jakoon, täsmällisyysperiaatteeseen, taannehtivuuskieltoon, luottamuksensuojaan ja syyllisyysperiaatteeseen.

II Riidan tausta

5. Schindler kuuluu maailman suurimpiin hissi- ja liukuporraskonserneihin. Sen emoyhtiö on Schindler Holding Ltd (jäljempänä Schindler Holding), jonka kotipaikka on Sveitsissä. Schindler toimii hissi- ja liukuporrasalalla kansallisten tytäryhtiöidensä välityksellä.⁵

6. Komissio sai kesällä 2003 tiedon siitä, että neljän suurimman unionin alueella liiketoimintaa harjoittavan eurooppalaisen hissi- ja liukuporrasvalmistajan eli Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin välillä oli mahdollisesti kartelli.⁶

7. Komission laajat selvitykset johtivat lopulta siihen päätelmään, että edellä mainitut hissi- ja liukuporrasvalmistajat olivat osallistuneet ”neljään erilliseen, monitahoiseen ja jatkettuun EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomiseen neljässä jäsenvaltiossa ja jakaneet markkinoita keskenään sopimalla tai neuvottelemalla tarjouskilpailujen sekä hissien ja liukuportaiden myynti-, asennus-, huolto- ja modernisointisopimusten jakamisesta”.⁷ Kyseessä oli tarkemmin sanoen Belgian, Saksan, Luxemburgin ja Alankomaiden hissikartelli. Schindlerin osallistuminen näihin kartelleihin vaihteli kestoaltaan jäsenvaltion mukaan mutta kesti joka tapauksessa useita vuosia.⁸

8. Komissio määräsi riidanalaisessa päätöksessä kullekin kartelliin osallistuneelle yritykselle jokaisesta neljästä kartellirikkomuksesta erikseen sakkoja, joita laskiessaan se nojautui vuoden 1998 suuntaviivoihinsa.

9. Schindlerin osalta katsottiin, että Schindler Holding oli yhdessä kunkin kansallisen tytäryhtiönsä kanssa yhteisvastuussa.⁹ Schindlerille tällä tavoin määrättyjen sakkojen yhteissumma oli kaikista neljästä kilpailusääntöjen rikkomisesta runsaat 143 miljoonaa euroa.

3 — Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat) 21.2.2007 tehty komission päätös, joka on julkaistu arkistointitunnusella K(2007) 512 lopullinen, oikaistu 4.9.2007 tehdyllä päätöksellä ja esitetty tiivistelmänä virallisessa lehdessä EUVL 2008, C 75, s. 19.

4 — Asia T-138/07, Schindler Holding ym. v. komissio, tuomio 13.7.2011 (Kok., s. II-4819).

5 — Riidanalaisen päätöksen 27–32 perustelukappale ja valituksenalaisen tuomion 3 kohta.

6 — Riidanalaisen päätöksen 3 ja 91 perustelukappale sekä valituksenalaisen tuomion 4 kohta.

7 — Riidanalaisen päätöksen 3 ja 91 perustelukappale sekä valituksenalaisen tuomion 22 kohta.

8 — Riidanalaisen päätöksen 1 artikla ja valituksenalaisen tuomion 31 kohta.

9 — Riidanalaisen päätöksen 2 artikla ja valituksenalaisen tuomion 31 kohta.

10. Useat riidanalaisen päätöksen adressaateista hakivat oikeussuojaa nostamalla kumoamiskanteen ensin unionin yleisessä tuomioistuimessa.¹⁰

11. Schindler-konsernin osalta Schindler Holding, Schindler Management AG, Schindler SA (Belgia), Schindler Deutschland Holding GmbH (Saksa), Schindler Sàrl (Luxemburg) ja Schindler Liften BV (Alankomaat) nostivat yhdessä kanteen 4.5.2007 päivätyllä kirjelmällä ensin unionin yleisessä tuomioistuimessa.

12. Unionin yleinen tuomioistuin katsoi 13.7.2011 antamassaan tuomiossa, että lausunnon antaminen raukesi Schindler Management AG:n nostaman kanteen osalta.¹¹ Se hylkäsi kanteen muilta osin ja määräsi kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

III Asian käsittely unionin tuomioistuimessa

13. Schindler Holding ja kaikki muut sen kanssa alimmassa oikeusasteessa kanteen nostaneet (jäljempänä myös valittajat) hakivat muutosta unionin yleisen tuomioistuimen tuomioon nyt käsiteltävällä 27.9.2011 päivätyllä valituskirjelmällä. Ne vaativat, että unionin tuomioistuin

- 1) kumoaa unionin yleisen tuomioistuimen antaman tuomion,
- 2) toteaa komission päätöksen mitättömäksi,

vaihtoehtoisesti kumoaa valittajille mainitussa päätöksessä määrätyn sakkorangaistuksen tai alentaa sitä,
- 3) toissijaisesti 1 ja 2 kohdassa esitettyihin vaatimuksiin nähden palauttaa asian unionin yleiseen tuomioistuimeen, jotta tämä ratkaisee asian unionin tuomioistuimen tuomiossaan esittämien oikeudellisten perusteiden mukaisesti, ja
- 4) joka tapauksessa velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut, joita valittajille on aiheutunut unionin yleisessä tuomioistuimessa ja unionin tuomioistuimessa käydystä menettelystä.

14. Komissio puolestaan vaatii, että unionin tuomioistuin

- 1) hylkää valituksen kokonaisuudessaan ja
- 2) velvoittaa valittajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

15. Neuvosto, joka oli alimmassa oikeusasteessa väliintulijana tukemassa komission vaatimuksia, vaatii, että unionin tuomioistuin

10 — Ks. tästä valituksenalaisen tuomion lisäksi kolme muuta 13.7.2011 annettua unionin yleisen tuomioistuimen tuomiota: yhdistetyt asiat T-141/07, T-142/07, T-145/07 ja T-146/07, General Technic-Otis ym. v. komissio (Kok., s. -4977); yhdistetyt asiat T-144/07, T-147/07-T-150/07 ja T-154/07, ThyssenKrupp Liften Ascenseurs v. komissio (Kok., s. II-5129) ja asia T-151/07, Kone ym. v. komissio (Kok., s. II-5313). Asiassa ThyssenKrupp Liften Ascenseurs v. komissio annettu tuomio on tullut lainvoimaiseksi sen jälkeen, kun kuusi ThyssenKrupp-Gruppen yhtiötä peruutti unionin tuomioistuimeen toimittamansa valituskirjelmän (asiat C-503/11 P, C-504/11 P, C-505/11 P, C-506/11 P, C-516/11 P ja C-519/11 P). Unionin tuomioistuimessa on tällä hetkellä vireillä vielä yksi valitus, joka on tehty asiassa Kone ym. v. komissio annetusta tuomiosta (asia C-510/11 P, Kone ym. v. komissio). Unionin tuomioistuin hylkäsi kaksi muuta valitusta, jotka oli tehty asiassa General Technic-Otis ym. v. komissio annetusta tuomiosta, asiassa C-493/11 P, United Technologies v. komissio ja asiassa C-494/11 P, Otis Luxemburg (aiemmin General Technic-Otis) v. komissio 15.6.2012 antamallaan määräyksillä.

11 — Unionin yleinen tuomioistuin katsoi lausunnon antamisen raukeavan osittain sen vuoksi, että komissio oli oikaissut riidanalaisista päätöistä 4.9.2007 siten, että Schindler Management AG ei enää kuulunut sen adressaatteihin (vrt. valituksenalaisen tuomion 40–44 kohta).

- 1) hylkää valituksen siltä osin kuin kyseessä on asetuksen N:o 1/2003 lainvastaisuutta koskeva väite ja
- 2) tekee asianmukaisen päätöksen oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

16. Valitusta käsiteltiin unionin tuomioistuimessa kirjallisesti ja 17.1.2013 suullisesti. Neuvosto tyytyi siinä yhteydessä ottamaan kantaa ennen kaikkea Schindlerin ensimmäisen ja kolmannen valitusperusteen yhteydessä esittämään kysymykseen asetuksen N:o 1/2003 pätevydestä.

IV Valituksen arviointi

17. Valittajat esittävät yhteensä 13 valitusperustetta, joilla ne tuovat esiin osittain hyvin perustavanlaatuisia oikeuskysymyksiä, jotka liittyvät Euroopan komission kartellitoiminnasta määräämiin sakkoihin. On asianmukaista ryhmitellä nämä valitusperusteet aihepiirin mukaan, joten tutkin ne hieman muutetussa järjestyksessä.

A Valtiovallan jako, oikeusvaltion periaatteet ja näytön välitön vastaanottaminen (ensimmäinen ja toinen valitusperuste)

18. Schindler kyseenalaistaa ensimmäisellä ja toisella valitusperusteellaan lähtökohtaisesti unionin tasolla voimassa olevan kartelleja koskevan seuraamusjärjestelmän yhteensopivuuden oikeusvaltion perusperiaatteiden kanssa.

19. Schindler katsoo ensinnäkin, että kartellioikeuteen perustuvia sakkoja ei saisi määrätä komissio hallintoviranomaisena vaan riippumattoman tuomioistuimen pitäisi määrätä ne (ensimmäinen valitusperuste, ks. jäljempänä 1 jakso). Toiseksi Schindler arvostelee tapaa, jolla komissio ja unionin yleinen tuomioistuin ovat todenneet tosiseikat ja joka on sen mielestä näytön välittömän vastaanottamisen periaatteen vastainen (toinen valitusperuste, ks. jäljempänä 2 jakso).

1. Kartellilainsäädäntöön perustuvien sakkojen määrääminen komission toimesta (ensimmäinen valitusperuste)

20. Schindlerin mielestä on ensinnäkin valtiovallan jaon periaatteen ja oikeusvaltion periaatteiden vastaista, että kartellilainsäädäntöön perustuvia sakkoja määrää unionin tasolla komissio Euroopan sisämarkkinoiden kilpailuviranomaisena eikä riippumaton tuomioistuin.

a) Alustava huomautus

21. Vaikka Schindler viittaa yleisesti valtiovallan jaon periaatteeseen ja oikeusvaltion periaatteisiin, sen ensimmäisen valitusperusteen yhteydessä esittämät kirjalliset ja suulliset lausumat osoittavat kuitenkin, että pääkohteena on Euroopan ihmisoikeussopimuksen¹² 6 artiklan rikkominen eli oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa koskevan oikeuden loukkaaminen.

22. Tästä on huomautettava, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla – toisin kuin Schindler väittää – ei ole toistaiseksi sovellettavissa suoraan unionin tasolla. Unioni ei ole näet tähän mennessä liittynyt Euroopan ihmisoikeussopimukseen, joten SEU 6 artiklan 2 kohta on vielä ensin pantava täytäntöön.¹³

12 — Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi Roomassa 4.11.1950 allekirjoitettu yleissopimus (Euroopan ihmisoikeussopimus).

13 — Vastaavasti myös asia C-617/10, Åkerberg Fransson, tuomio 26.2.2013, 44 kohdan ensimmäinen virke.

23. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa vahvistetuilla perusoikeuksilla on kuitenkin jo tällä hetkellä unionin tasolla huomattava käytännön merkitys. Ensinnäkin niissä ilmaistaan yleisiä oikeusperiaatteita, jotka tunnustetaan myös unionin oikeudessa (SEU 6 artiklan 3 kohta),¹⁴ toiseksi ne ovat arviointiperusteena, kun tulkitaan Euroopan unionin perusoikeuskirjan määräyksiä, jotka vastaavat sisällöltään niitä (SEU 6 artiklan 1 kohdan kolmas alakohta luettuna yhdessä perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan ensimmäisen virkkeen kanssa).¹⁵

24. Tällä perusteella Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklalla ja sen nojalla annetulla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä¹⁶ on merkitystä, jota ei saa aliarvioida, kun vastataan Schindlerin esittämiin väitteisiin, mistä syystä keskityn jäljempänä lähinnä siihen. Muodollisesti tarkasteltuna Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ei ole kuitenkaan sellaisenaan lähtökohtana tutkittaessa Schindlerin väitteitä, joiden mukaan valtiovallan jaon periaatetta ja oikeusvaltion periaatteita on loukattu, vaan perusoikeuskirjan 47 artikla, erityisesti sen 2 kohta, sekä SEU 6 artiklan 3 kohdassa tarkoitetut unionin oikeuden yleiset oikeusperiaatteet.¹⁷

b) Ei perusoikeuksiin liittyviä epäilyksiä, jotka liittyisivät siihen, että komissio määrää sakkoja

25. On myönnettävä, että kilpailuoikeus muistuttaa luonteeltaan rikosoikeutta,¹⁸ mutta se ei kuulu rikosoikeuden ydinalaan.¹⁹

26. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa vahvistettuja rikosoikeudellisia takeita ei tarvitse rikosoikeuden ”kovan ytimen” ulkopuolella Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella välttämättä soveltaa täysimääräisesti.²⁰

27. Kilpailuoikeuden kannalta tämä merkitsee sitä, että kartellitoimintaa koskevana seuraamuksena olevia sakkoja ei välttämättä tarvitse määrätä riippumattoman tuomioistuimen vaan sitä koskeva toimivalta voidaan lähtökohtaisesti siirtää myös hallintoviranomaisille. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vaatimukset täytetään siinä yhteydessä, jos asianomainen yritys voi valittaa jokaisesta sitä vastaan tehdystä kartellilainsäädäntöön perustuvasta sakkopäätöksestä tuomiovaltaa käyttävälle elimelle, jolla on oikeus tutkia asia kaikilta osin (ranskaksi ”pleine juridiction”, englanniksi ”full jurisdiction”).²¹

14 — Asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998 (Kok., s. I-8417, 21 kohta); asia C-50/00 P, Unión de Pequeños Agricultores v. neuvosto, tuomio 25.7.2002 (Kok., s. I-6677, 39 kohta) ja asia C-432/05, Unibet, tuomio 13.3.2007 (Kok., s. I-2271, 37 kohta).

15 — Vastaavasti edellä alaviitteessä 13 mainittu asia Åkerberg Fransson, tuomion 44 kohdan ensimmäinen virke.

16 — Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.

17 — Vastaavasti asia C-279/09, DEB, tuomio 22.12.2010 (Kok., s. I-13849, 30–33 kohta); asia C-386/10 P, Chalkor v. komissio, tuomio 8.12.2011 (Kok., s. I-13085, 51 kohta); asia C-199/11, Otis ym., tuomio 6.11.2012, 47 kohta ja asia C-396/11, Radu, tuomio 29.1.2013, 32 kohta.

18 — Ks. tästä asiassa C-280/06, ETI ym., 3.7.2007 antamani ratkaisuehdotus (Kok. 2007, s. I-10893, 71 kohta) ja asiassa C-17/10, Toshiba Corporation ym., 8.9.2011 antamani ratkaisuehdotus (48 kohta), molemmat oikeuskäytäntöviittauksineen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi puolestaan asiassa Menarini Diagnostics v. Italia 27.9.2011 antamassaan tuomiossa (valitus nro 43509/08, 38–45 §), että Italian kilpailuviranomaisten määräämä kartellilainsäädäntöön perustuva sakko oli Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettulla tavalla luonteeltaan rikosoikeudellinen. Samalla tavalla menetteli EFTAn tuomioistuin asiassa Posten Norge v. EFTAn valvontaviranomainen, 18.4.2012 antamassaan tuomiossa (”Posten Norge”, E-15/10, 87 ja 88 kohta) EFTAn valvontaviranomaisten määräämän kartellilainsäädäntöön perustuvan sakon osalta.

19 — Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, asiassa Jussila v. Suomi 23.11.2006 annettu tuomio (valitus nro 73053/01, Recueil des arrêts et décisions 2006-XIV, 43 kohta).

20 — Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä alaviitteessä 19 mainitussa asiassa Jussila v. Suomi antaman tuomion 43 kohta; vastaavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä alaviitteessä 18 mainitussa asiassa Menarini Diagnostics v. Italia antaman tuomion 62 kohta; vrt. myös EFTAn tuomioistuimen edellä alaviitteessä 18 mainitussa asiassa Posten Norge antaman tuomion 89 kohta.

21 — Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä alaviitteessä 18 mainitussa asiassa Menarini Diagnostics v. Italia antaman tuomion 59 kohta.

28. Tuomioistuimen, jonka on valvottava kartellilainsäädäntöön perustuvia sakkopäätöksiä, on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen²² oikeuskäytännön mukaan oltava toimivaltainen muuttamaan sitä kaikilta osin, eli sekä tosiseikkojen osalta että myös oikeuskysymysten osalta.²³ Toisin kuin ensi arviolta voitaisiin päätellä, tämä ei välttämättä merkitse sitä, että tuomioistuimen pitäisi saada tehdä joka kohdassa itse sisällöllisiä muutoksia sakkopäätökseen. Pikemminkin riittää, että tuomioistuin on toimivaltainen tutkimaan kaikki siinä vireillä olevan riidan kannalta merkitykselliset tosiseikat ja oikeudelliset seikat²⁴ ja kumoamaan riidanalaisen päätöksen kaikilta osin.²⁵

29. Nämä vaatimukset täyttää unionin tasolla perustettu oikeussuojajärjestelmä, jonka yhteydessä asianomaiset yritykset voivat riitauttaa komission kilpailuasioissa määräämät sakkopäätökset. On näet unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaista, että unionin tuomioistuimilla on tällaisten päätösten osalta kahdenlaista toimivaltaa:²⁶

- unionin tuomioistuimet harjoittavat ensinnäkin *laillisuusvalvontaa* (SEUT 263 artiklan 1 kohta). Toisin kuin ensi arviolta saatettaisiin ajatella, valvonta ei rajoitu tässä yhteydessä pelkästään oikeuskysymyksiin, vaan siinä voidaan tutkia myös esitettyjen todisteiden aineellinen paikkansapitävyys, luotettavuus ja johdonmukaisuus; lisäksi unionin tuomioistuinten on tutkittava, sisältävätkö komission esittämät todisteet kaikki ne seikat, jotka on otettava huomioon monitahoisen tilanteen arvioinnissa, voivatko ne tukea päätelmiä, jotka niistä on tehty, ja onko komissio perustellut päätöstään tältä osin riittävästi. Komissiolla ei ole tältä osin harkintavaltaa, joka jäisi tuomioistuinvalvonnan ulkopuolelle.²⁷
- Toiseksi unionin tuomioistuimilla on taloudellisten seuraamusten osalta *täysi harkintavalta* (SEUT 261 artikla, luettuna yhdessä asetuksen N:o 1/2003 31 artiklan kanssa), jota voidaan kuvata sekaannusten välttämiseksi parhaiten nimellä ”*pleine juridiction*”(ranskan kielellä) tai ”*full jurisdiction*” (englannin kielellä) *suppeassa merkityksessä*. Tämän harkintavallan nojalla unionin tuomioistuimet voivat paitsi pelkästään tutkia seuraamuksen laillisuuden, myös korvata komission arvioinnin omallaan ja tämän seurauksena poistaa määrätyn sakon taikka uhkasakon tai alentaa tai korottaa sen määrää.²⁸

30. Siten unionin tuomioistuimilla on kartellilainsäädäntöön perustuvien sakkopäätösten osalta sekä tosiseikkojen että oikeudellisten seikkojen osalta valta tutkia asia kokonaisuudessaan (ranskan kielellä ”*pleine juridiction*”), englannin kielellä ”*full jurisdiction*” *laajassa merkityksessä*, kuten perusoikeuskirjan 47 artiklan 2 kohdassa – kun sitä tulkitaan ja sovelletaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa – edellytetään.²⁹

22 — Ks. edellä.

23 — Ranskaksi ”le pouvoir de réformer en tous points, en fait comme en droit, la décision entreprise, rendue par l’organe inférieur” (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä alaviitteessä 18 mainitussa asiassa Menarini Diagnostics v. Italia antaman tuomion 59 kohta).

24 — Ranskaksi ”compétence pour se pencher sur toutes les questions de fait et de droit pertinentes pour le litige”(Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä alaviitteessä 18 mainitussa asiassa Menarini Diagnostics v. Italia antaman tuomion 59 kohta); englanniksi ”jurisdiction to examine all questions of fact and law relevant to the dispute” (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa Valico v. Italia 21.3.2006 antama määräys, valitus nro 70074/01, Recueil des arrêts et décisions 2006-III, s. 20 oikeuskäytäntöviittauksineen).

25 — Englanniksi ”the power to quash in all respects, on questions of fact and law, the challenged decision” (Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa Janosevic v. Ruotsi 23.7.2002 antama tuomio, valitus nro 34619/97, Recueil des arrêts et décisions 2002-VII, 81 kohta, ja edellä alaviitteessä 24 mainittu asia Valico v. Italia, määräyksen s. 20).

26 — Edellä alaviitteessä 17 mainittu asia Chalkor v. komissio, tuomion 53 kohta sekä asia C-272/09 P, KME ym. v. komissio, tuomio 8.12.2011 (93 kohta) ja asia C-389/10 P, KME Germany ym. v. komissio, tuomio 8.12.2011 (120 kohta).

27 — Asia C-12/03, P, komissio v. Tetra Laval, tuomio 15.2.2005 (Kok., s. I-987, 39 kohta); edellä alaviitteessä 17 mainittu asia Chalkor v. komissio, tuomion 54, 61 ja 62 kohta) ja edellä alaviitteessä 17 mainittu asia Otis ym., tuomion 59–61 kohta.

28 — Edellä alaviitteessä 17 mainitut asiat Chalkor v. komissio, tuomion 63 kohta ja Otis ym., tuomion 62 kohta.

29 — Vastaavasti myös edellä alaviitteessä 17 mainitut asiat Chalkor v. komissio, tuomion 67 kohta ja Otis ym., tuomion 63 kohta.

31. Schindlerin vastaväite, jonka mukaan ”tämänhetkisen käytännön mukaan” komission kartellimenettelyissä tekemiin päätöksiin ei kohdistettaisi täyttä tuomioistuINVALVONTAA, on pelkkä väittäjä, jota ei ole näytetty millään tavoin toteen nyt käsiteltävän asian kannalta.³⁰ Todellisuudessa unionin yleinen tuomioistuin on käsitellyt kaikki tosiseikkoja koskevat kysymykset, jotka Schindler esitti alimman oikeusasteen oikeudenkäynnissä, ja tutkinut ne yksityiskohtaisesti.

32. Kaiken kaikkiaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan perustuva väite, jonka mukaan valtiovallan jakoa ja oikeusvaltion periaatteita olisi loukattu sillä, että komissio on määrännyt kartellilainsäädäntöön perustuvia sakkoja, ei menesty.

c) Valittajien muutamien muiden väitteiden hylkääminen

33. Valittajat esittävät, että kun otetaan huomioon jo pelkästään unionin tasolla määrättyjen kartellilainsäädäntöön perustuvien sakkojen suuruus, komissio tunkeutuu rikosoikeuden ”kovaan ytimeen”, jossa seuraamusten määrääminen on varattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan nojalla riippumattomille tuomioistuimille.

34. Väite ei ole uskottava. Sitä, kuuluuko asia Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitetulla tavalla rikosoikeuden ”kovaan ytimeen”, ei voida arvioida yksinomaan määrättyjen seuraamusten suuruuden perusteella varsinkaan silloin, jos asianomaisten yritysten koko ja maksukyky jätetään siinä yhteydessä huomiotta ja keskustelun kohteena on ainoastaan rahasummien nimellisarvo.

35. Määrällinen tarkastelu ei yksin riitä, vaan myös seuraamusten laadullinen tarkastelu on erittäin ratkaisevaa. Schindler jättää huomiotta myös sen, että unionin tasolla määrätty kartellilainsäädäntöön perustuvat seuraamukset – niiden nimellismäärästä riippumatta – koskevat aina *yrityksiä*. Asetuksessa N:o 1/2003 ei säädetä rikosoikeudellisista tai rikosoikeudellisten kaltaisista seuraamuksista luonnollisia henkilöitä kohtaan eikä varsinkaan vapauden menettämisen sisältävistä seuraamuksista. Kaikki tämä merkitsee huomattavaa laadullista eroa verrattuna rikosoikeuden ”kovaan ytimeen”, johon Euroopan ihmisoikeustuomioistuin näyttää oikeuskäytännössään³¹ viittaavan.

36. Valittajat katsovat lisäksi, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä voidaan päätellä, että ”pienien rikkomusten” ja ”massamenettelyjen” alan ulkopuolella seuraamusten määräämistä koskevan toimivallan siirtäminen hallintoviranomaisille ei ole sopuinnassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vaatimusten kanssa.³²

37. Tässä yhteydessä on riittävää todeta, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuoreimman oikeuskäytännön mukaan se, että kilpailuviranomaiset määräävät huomattavia kartellilainsäädäntöön perustuvia sakkoja, ei ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastaista.³³ Tämän joutuivat myös Schindlerin edustajat myöntämään suullisessa käsittelyssä unionin tuomioistuimessa.

38. Lisättäköön, että se, että kilpailuviranomaiset määräävät sakkoja kartellitoiminnasta, vastaa joka tapauksessa manner-Euroopassa laajalti levinyttä perinnettä.

39. Lopuksi valittajat katsovat, että Lissabonin sopimus pakottaa arvioimaan uudelleen sitä, voiko komissio määrätä kartellilainsäädäntöön perustuvia sakkoja kilpailuviranomaisena.

30 — Schindlerin väite, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin ei selvitä itse tosiseikkoja, on päällekkäinen toisen valitusperusteen kanssa, joten siihen on vastattava sen yhteydessä (ks. jäljempänä tämän ratkaisuehdotuksen 42–57 kohta).

31 — Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä alaviitteessä 19 mainitussa asiassa *Jussila v. Suomi* antaman tuomion 43 kohta; vastaavasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä alaviitteessä 18 mainitussa asiassa *Menarini Diagnostics v. Italia* antaman tuomion 62 kohta.

32 — Valittajat viittaavat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa *Öztürk v. Saksa* 21.2.1984 antamaan tuomioon (valitus nro 8544/79, A-sarja, nro 73, 56 kohta) ja asiassa *Bendenoun v. Ranska* 24.2.1994 antamaan tuomioon (valitus nro 12547/86, A-sarja, nro 284, 46 kohta).

33 — Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä alaviitteessä 18 mainitussa asiassa *Menarini Diagnostics v. Italia* antama tuomio; kyseinen asia koski Italian kilpailuviranomaisten määräämää 6 miljoonan suuruisia kilpailuoikeudellista sakkoa (ks. kyseisen tuomion 41 ja 42 kohta).

40. Tämäkin perustelu on kuitenkin virheellinen. Ensinnäkin ennen Lissabonin sopimuksen voimaantuloa tehdyn riidanalaisen päätöksen lainmukaisuutta on arvioitava tuolloin voimassa olleen oikeustilan perusteella. Toiseksi nyt käsiteltävän asian kannalta merkitykselliset perusoikeuksia koskevat määräykset eivät muuttuneet millään tavoin 1.12.2009 Lissabonin sopimuksen voimaantulon myötä. Tällä sopimuksella on tosin nostettu perusoikeuskirja nyttemmin osaksi sitovaa unionin primaarioikeutta ja määrätty, että perusoikeuskirjalla on sama oikeudellinen arvo kuin perussopimuksilla (SEU 6 artiklan 1 kohdan ensimmäinen alakohta). Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappale sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja unionin tuomioistuinten tätä aihepiiriä koskeva oikeuskäytäntö vaikuttavat kuitenkin vahvasti unionin tasolla tunnustetun tehokasta oikeussuojaa ja puolueetonta tuomioistuinta koskevan perusoikeuden sisältöön. Tätä perusoikeuden sisältöä ei ole muutettu olennaisesti Lissabonin sopimuksella.³⁴

41. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan toisen virkkeen mukaan unionin oikeudessa on kuitenkin edelleen mahdollista myöntää Euroopan ihmisoikeussopimusta laajempaa suojaa. Perussopimusten antaja on tosin selventänyt, että perusoikeuskirjan määräykset eivät millään tavoin laajenna perussopimuksissa määriteltyä unionin toimivaltaa (SEU 6 artiklan 1 kohdan toinen alakohta luettuna yhdessä perusoikeuskirjan 51 artiklan 2 kohdan kanssa). Tällä perusteella perusoikeuskirjan perusoikeudet eli oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen perusoikeuskirjan 47 artiklan mukaisesti eivät tue sitä, että toimivallanjakoa Euroopan sisämarkkinoiden kilpailuviranomaisen eli Euroopan komission ja valvojana toimivan lainkäyttöelimen eli Euroopan unionin tuomioistuimen välillä pitäisi muuttaa perustavanlaatuisesti.

2. Vaatimukset, joiden mukaisesti unionin yleisen tuomioistuimen on otettava näyttöä vastaan tutkiessaan komission sakkopäätökset (toinen valitusperuste)

42. Valittajat arvostelevat perustavanlaatuisella tavalla komission institutionaalista asemaa kartellitoimintaa koskevien sakkojen määräämisen yhteydessä, minkä lisäksi ne väittävät, että näytön välittömän vastaanottamisen periaatetta on loukattu. Komissio ja unionin yleinen tuomioistuin eivät ole todenneet nyt käsiteltävässä asiassa tosiseikkoja ”näytön välittömän vastaanottamisen” avulla. Komissio on erityisesti nojautunut vain kirjallisiin todisteisiin, ei sen sijaan luonnollisten henkilöiden todistajanlausuntoihin. Ilmiantajia ei ole myöskään kuultu totuudessa pysymistä koskevan veloitteen nojalla eikä kaikkien osapuolten läsnä ollessa. Kyseessä on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen ja 3 kappaleen d kohdan rikkominen.³⁵ Unionin yleisellä tuomioistuimella on oikeusvaltion periaatteisiin kuuluva velvollisuus selvittää tosiseikat itse nyt käsiteltävän kaltaisissa tapauksissa.

a) Tutkittavaksi ottaminen

43. Komissio epäilee tämän valitusperusteen tutkimisedellytysten täyttymistä. Tätä väitettä on tarkasteltava erikseen.

44. Siltä osin kuin Schindler väittää, että *komissio* on nojautunut näyttöä vastaanottaessaan kirjallisiin todisteisiin, joita ei ole varmistettu tämän jälkeen ilmiantajien tiedoilla, sen väitettä ei voida tutkia. Kuten komissio näet perustellusti huomauttaa, kyseessä on uusi oikeusperuste, jota ei ole esitetty tässä muodossa unionin yleisessä tuomioistuimessa. Schindler tosin nosti alimmassa oikeusasteessa esiin

34 — Läheinen yhteys yhtäältä perusoikeuskirjan 47 artiklan sekä toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artiklan välillä ilmenee selvästi perusoikeuskirjaa koskevista selittävistä huomautuksista (EUVL 2007, C 303, s. 17 (s. 29 ja sitä seuraavat sivut)). Myös unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö, jossa tunnustettiin oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan yleiseksi oikeusperiaatteen, nojautuu merkittävässä määrin kyseisiin kahteen Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräykseen (vrt. tästä edellä alaviitteessä 14 mainitut tuomiot).

35 — Siltä osin kuin vastaavia väitteitä on esitetty sivumennen jo ensimmäisen valitusperusteen yhteydessä, niitä käsitellään seuraavassa.

muita ilmiantajien todistukseen liittyviä oikeudellisia näkökohtia³⁶ mutta ei ilmiantajien antamien tietojen varmistamisen laiminlyömistä, johon se nyttemmin keskittyy väitteessään. Tällä tavoin Schindler laajentaa nyt käsiteltävän riidan kohdetta siitä, mikä se oli alimmassa oikeusasteessa, eikä tämä ole hyväksyttävissä.³⁷

45. Tämä ei koske Schindlerin lisäväitettä, jonka mukaan *myös unionin yleinen tuomioistuin* on tutkiessaan riidanalaisen päätöksen loukannut näytön välittömän vastaanottamisen periaatetta. Schindler arvostelee tällä väitteellä konkreettisesti valituksenalaista tuomiota, minkä se voi luonnollisesti tehdä vasta muutoksenhakumenettelyn yhteydessä. Siltä osin kuin sen kohteena on *unionin yleisen tuomioistuimen menettelytapa* todistelukysymyksissä, toinen valitusperuste on siis tutkittava.

b) Asiakysymys

46. Schindlerin väite ei kuitenkaan vakuuta asiakysymyksen osalta.

47. Kannemenettelyyn unionin tuomioistuimissa liittyy määräämisperiaate ja käsittelyperiaate. Niiden mukaan kantajan on oikeudenkäynneissä yksilöitävä ne riidanalaisen päätöksen osat, jotka se riitauttaa, muotoiltava tätä koskevat väitteet ja esitettävä todisteita tai ainakin painavia indisioita sen tueksi, että sen väitteet ovat perusteltuja.³⁸

48. Kuten valittajat joutuivat myöntämään unionin tuomioistuimen suullisessa käsittelyssä, Schindler ei kyseenalaistanut alimmassa oikeusasteessa oikeudenkäynnin missään vaiheessa komission selvittämien tosiseikkojen oikeellisuutta eikä esittänyt myöskään pyyntöjä todistajien kuulemisesta, vaikka sillä oli tähän unionin yleisessä tuomioistuimessa täysin kiistatta riittävä tilaisuus. Unionin yleisen tuomioistuimen mukaan Schindler päinvastoin tunnusti nimenomaisesti tosiseikat sellaisina kuin ne esitettiin väitetiedoksiannossa, eikä näiden toteamusten paikkansapitävyyttä ole tältä osin kiistetty.³⁹

49. Näiden seikkojen perusteella Schindler tuskin voi nyttemmin muutoksenhakuvaiheessa väittää, että unionin yleinen tuomioistuin olisi jättänyt noudattamatta tosiseikkojen selvittämistä koskevia velvoitteitaan.

50. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on joka tapauksessa yksin unionin yleisen tuomioistuimen asiana ratkaista, tarvitseeko se käytettävissään olevien tietojen täydennystä.⁴⁰ Tämä riippuu erityisesti siitä, pitääkö unionin yleinen tuomioistuin tosiseikkojen tiettyjen näkökohtien selvittämistä ylipäänsä tarpeellisena päätöksensä tekemiseksi.

51. Vain hyvin poikkeuksellisesti voidaan olettaa, että unionin yleisen tuomioistuimen laaja harkintavalta arvioida, mitkä todisteet ovat tietyn tosiseikan osoittamiseen soveltuvia ja sen kannalta tarpeellisia, johtaisi velvoitteeseen hankkia omasta aloitteesta muita todisteita, vaikka yksikään asianosaisista ei ole sitä vaatinut. Tämä pätee erityisesti silloin, jos asianosaiset ovat – kuten tässä tapauksessa – suuria yrityksiä, joilla on jonkin verran kokemusta kilpailuoikeudellisista kysymyksistä ja joita edustavat erikoistuneet asianajajat.

36 — Schindler väitti alimmassa oikeusasteessa ainoastaan, että ilmiantajan todistus oli ristiriidassa *nemo tenetur se ipsum accusare, nemo tenetur se ipsum prodere*- ja *in dubio pro reo*-periaatteiden, suhteellisuusperiaatteen ja komissiolle myönnetyn harkintavallan rajojen kanssa (vrt. tästä alimmassa oikeusasteessa esitetty neljäs kanneperuste, kannekirjelmän 68–89 kohta).

37 — Asia C-136/92 P, komissio v. Brazzelli Lualdi ym., tuomio 1.6.1994 (Kok., s. I-1981, 59 kohta); asia C-97/08 P, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009 (Kok., s. I-8237, 38 kohta) ja yhdistetyt asiat C-628/10 P ja C-14/11 P, Alliance One International ja Standard Commercial Tobacco v. komissio, tuomio 19.7.2012, jäljempänä AOI-tuomio, 111 kohta.

38 — Edellä alaviitteessä 17 mainitut asiat Chalkor v. komissio, tuomion 64 ja 65 kohta ja Otis ym., tuomion 61 kohdan ensimmäinen virke.

39 — Valituksenalaisen tuomion 57 kohdan loppu.

40 — Asia C-315/99 P, Ismeri Europa v. tilintarkastustuomioistuin, tuomio 10.7.2001 (Kok., s. I-5281, 19 kohta); asia C-385/07 P, Der Grüne Punkt - Duales System Deutschland v. komissio, tuomio 16.7.2009 (Kok., s. I-6155, 163 kohta) ja asia C-89/11 P, E.ON Energie v. komissio, tuomio 22.11.2012, 115 kohta.

52. Pelkästään se seikka, että komissio on nojautunut kartellilainsäädäntöön perustuvassa sakkopäätöksessä ratkaisevasti yhden ilmiantajan lausumaan, ei missään tapauksessa sellaisenaan velvoita unionin yleistä tuomioistuinta hankkimaan muita todisteita omasta aloitteestaan.

53. Lisättäköön, että yritysten kirjallisille lausumille ei voida kartellimenettelyssä ensi arviolta antaa vähäisempää todistusarvoa kuin luonnollisten henkilöiden suullisille toteamuksille. Kun otetaan huomioon monien kartellimenettelyjen monimutkaisuus, on päinvastoin lähes välttämätöntä ja joka tapauksessa erittäin tarkoituksenmukaista tosiseikkojen selvittämiseksi ja toteamiseksi, että voidaan turvautua kirjallisiin asiakirjoihin ja myös sellaisiin asiakirjoihin, joita kartelliin osallistuneet yritykset ovat vapaaehtoisesti antaneet.

54. On tietenkin tutkittava jokaisessa yksittäistapauksessa tarkasti, onko yrityksen lausuma, erityisesti ilmiantajana olevan kartelliin osallistuneen yrityksen lausuma, mahdollisesti yksipuolinen, aukollinen tai paikkansapitämätön tapahtumankuvaus tai onko se innokas saattamaan muut kartelliin osallistuneet vastuuseen. Ilmiantajien kirjallisten lausumien todenperäisyyttä ja todistusarvoa ei pidä kartellitoiminnan yhteydessä kuitenkaan kyseenalaistaa yleisesti etukäteen, eikä niitä voida yleisesti pitää vähäarvoisempina kuin muita todisteita.

55. Tilanne on tällainen erityisesti sen vuoksi, että muut kartellin osapuolet saivat jo hallintomenettelyssä tilaisuuden tutustua todisteisiin, joihin komissio nojautuu, sekä esittää komissiolle oman mahdollisesti toisenlaisen arviointinsa tosiseikoista (asetuksen N:o 1/2003 27 artiklan 1 ja 2 kohta) ja siten tarvittaessa vastustaa ilmiantajan lausumaan perustuvaa tosiseikkoja koskevaa toteamusta tai ainakin saattaa se eri valoon.

56. Jos yksikään asianosaisista ei ole kuitenkaan vastustanut ilmiantajan lausumaan perustuvien komission tosiseikkoja koskevien toteamusten sisältöä eikä ole muutenkaan viitteitä siitä, että ne olisivat yksipuolisia, paikkansapitämättömiä tai epätäydellisiä, unionin yleisellä tuomioistuimella ei ole mitään syytä käynnistää lisätutkimuksia eikä hankkia muita todisteita omasta aloitteestaan.

57. Aivan yleisesti arvioiden unionin yleinen tuomioistuin ei voi olla velvollinen hankkimaan näyttöä kaikista mahdollisista yksityiskohdista komission selvittämien, pohjimmiltaan riidattomien tosiseikkojen täydennykseksi – esimerkiksi Schindlerin muutoksenhakumenettelyssä antamassaan vastauksessa mainitsemia yksityiskohtaisia tietoja⁴¹ –, jos niillä, kuten tässä tapauksessa, ei ole lainkaan merkitystä riidan ratkaisun kannalta tai niillä on vain vähäinen merkitys. Mainitsen vain yhden esimerkin: jos sääntöjenvastaisten toimien vakavuuden luonnehtimiseksi ei ole oikeudellisesti merkitystä, onko kartellilla merkittäviä tai vain vähäisiä vaikutuksia markkinoihin, näistä vaikutuksista ei tarvitse myöskään hankkia näyttöä.⁴²

3. Välipäätelmä

58. Schindlerin esittämät väitteet oikeusvaltion peruseriaatteiden loukkaamisesta ovat kaiken kaikkiaan pitämättömiä. Näin ollen ensimmäinen ja toinen valitusperuste on hylättävä.

41 — Ks. tältä osin Schindlerin muutoksenhaussa esittämän vastauskirjelmän 17 kohta.

42 — Ks. tältä osin kymmenennestä valitusperusteesta esittämäni toteamukset (jäljempänä tämän ratkaisuehdotuksen 177–180 kohdassa).

B Yrityksen vastuu vastuualueellaan harjoitetusta kartellitoiminnasta

59. Kuudennessa ja seitsemännessä valitusperusteessa käsitellään vakiintuneessa oikeuskäytännössä tunnustettuja unionin oikeuden periaatteita, jotka koskevat yrityksen vastuuta vastuualueellaan harjoitetusta kartellitoiminnasta. Valittajat väittävät ensinnäkin, että unionin yleinen tuomioistuin on oikeudellisesti virheellisellä tavalla katsonut, että Schindler Holding on yhteisvastuussa neljän kansallisen tytäryhtiönsä kartellitoiminnasta (seitsemäs valitusperuste, ks. tästä jäljempänä 1 jakso). Toiseksi ne vetoavat täysin yleisesti syyllisyysperiaatteen loukkaamiseen (kuudes ja osittain myös seitsemäs valitusperuste, ks. tästä jäljempänä 2 jakso).

1. Holdingyhtiön yhteisvastuu (seitsemäs valitusperuste)

60. Seitsemännen valitusperusteen kohteena ovat periaatteet, joiden mukaan emoyhtiöt ovat unionin oikeuden nojalla yhteisvastuussa kokonaan omistamiensa tytäryhtiöiden kartellitoiminnasta. Intressin keskipisteenä on siinä tapauksessa niin sanottu ”100 prosentin oletama”. Sen mukaan on oletettava, että emoyhtiöllä on määräysvalta kokonaan (tai lähes kokonaan) omistamansa tytäryhtiön käyttäytymiseen markkinoilla, ellei toisin näytetä. Tämä pätee myös tapauksessa, jossa emoyhtiö hallitsee tytäryhtiötään niiden välissä olevan yhtiön välityksellä, eli silloin, kun emoyhtiö omistaa väliyhtiön kokonaan (tai lähes kokonaan) ja väliyhtiö puolestaan tytäryhtiön kokonaan (tai lähes kokonaan). Oikeuskäytännön mukaan se, että omistus on 100-prosenttinen tai lähes 100-prosenttinen, riittää siihen, että emoyhtiötä ja tytäryhtiötä on pidettävä yhtenä yrityksenä, mistä seuraa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa asianomaisen tytäryhtiönsä kartellitoiminnasta.

61. On täysin kiistatonta, että tätä 100 prosentin oletamaa sovelletaan unionin tuomioistuinten vakiintuneessa oikeuskäytännössä – niin sanottu Akzo Nobel -oikeuskäytäntö⁴³ – ja että se on vahvistettu äskettäinkin kaksi kertaa unionin tuomioistuimen suuren jaoston tuomioissa.⁴⁴

62. Valittajat katsovat myös, että unionin yleinen tuomioistuin on menetellyt perusteettomasti nojautuessaan 100 prosentin oletukseen ja katsoessaan Schindler Holdingin olevan Schindler-konsernin emoyhtiönä yhteisvastuussa neljän kansallisen tytäryhtiönsä Saksassa, Belgiassa, Alankomaissa ja Luxemburgissa toteuttamasta kartellitoiminnasta hissikartellin yhteydessä. Ne kyseenalaistavat yhtäältä 100 prosentin oletaman lainmukaisuuden sellaisenaan (vrt. tästä heti jäljempänä a jakso) ja arvostelevat toisaalta sitä, miten unionin yleinen tuomioistuin on konkreettisesti soveltanut tätä 100 prosentin oletamaa tässä tapauksessa (vrt. tästä jäljempänä b jakso).

a) Schindlerin 100 prosentin oletamaan kohdistama kaikenkattava arvostelu (seitsemännen valitusperusteen ensimmäinen osa)

63. Schindler arvostelee seitsemännen valitusperusteen ensimmäisessä osassa kaikenkattavasti 100 prosentin oletamaa sellaisenaan. Tämä arvostelu perustuu olennaisilta osin kolmeen väitteeseen, jotka käsittelevät seuraavassa peräjälkeen.

43 — Edellä alaviitteessä 37 mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 58–61 kohta; ks. lisäksi asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000 (Kok., s. I-9925, 29 kohta); asia C-90/09 P, General Química ym. v. komissio, tuomio 20.1.2011 (Kok., s. I-1, 39 ja 40 kohta sekä 85–90 kohta) ja asia C-521/09 P, Elf Aquitaine v. komissio, tuomio 29.9.2011 (Kok., s. I-8947, 54–60 kohta).

44 — Yhdistetyt asiat C-201/09 P ja C-216/09 P, ArcelorMittal Luxemburg ym. v. komissio ym., tuomio 29.3.2011 (Kok., s. I-2239, 96–98 kohta) ja edellä alaviitteessä 37 mainittu AOI-tuomio, 46 ja 47 kohta.

i) Yhtiöoikeudellinen vastuunjaon periaate

64. Schindler väittää aluksi, kuten jo alimman oikeusasteen oikeudenkäynnissä, että 100 prosentin oletama on ristiriidassa yhtiöoikeudessa vallitsevan erillisten toimijoiden periaatteen kanssa, sillä sen mukaan oikeushenkilöt ovat lähtökohtaisesti itsenäisiä ja erikseen vastuussa, kun taas puuttuminen niiden osuuksien omistajiin ei ole sallittu. Poikkeaminen tästä ”vastuunjaon periaatteesta” tulee kysymykseen vain poikkeuksellisesti ja tiukoin edellytyksin eli silloin, jos emoyhtiö on ottanut tietoisesti vastatakseen tytäryhtiönsä veloista tai sen itsensä on katsottava syyllistyneen virheelliseen menettelyyn.

65. On myönnettävä, että erillisten toimijoiden periaate on jäsenvaltioiden yhtiöoikeudessa laajasti levinnyt periaate, jolla on ennen kaikkea *siviilioikeudellista vastuuta* koskevissa kysymyksissä kauppayhtiöiden – esimerkiksi rajavastuuyhtiöiden tai osakeyhtiöiden – yhteydessä merkitystä, jota ei saa aliarvioida.

66. Arvioitaessa yrityksen *kartellilainsäädäntöön perustuvaa vastuuta* ei voi kuitenkaan olla ratkaisevaa, onko emo- ja tytäryhtiön välillä ”*corporate veil*”. Ratkaisevia ovat pikemminkin taloudelliset realiteetit, sillä kilpailuoikeus ei perustu muodollisiin seikkoihin vaan yritysten tosiasialliseen käyttäytymiseen⁴⁵ markkinoilla. Arvioitaessa yrityksen markkinakäyttäytymistä kartellioikeuden kannalta on merkityksentöntä, mitä oikeudellisia rakenteita yrityksen takana olevat luonnolliset henkilöt tai oikeushenkilöt ovat valinneet oikeussuhteittensa sääntelyyn.

67. Sitä, esiintyvätkö emoyhtiö ja sen tytäryhtiö(t) markkinoilla yhtenä yrityksenä, ei siten voida arvioida puhtaasti formaalin juridisen päättelyn mukaisesti. Yhtä vähän voidaan yksinomaan yhtiöoikeuden perusteella arvioida, voiko tytäryhtiö päättää markkinakäyttäytymisestään itsenäisesti vai onko se emoyhtiön ratkaisevan vaikutusvallan piirissä. Muutoin asianomaisten emoyhtiöiden olisi helppoa vapautua kokonaan omistamiensa tytäryhtiöiden kartellirikkomuksia koskevasta vastuusta pelkästään yhtiöoikeudellisten seikkojen perusteella.⁴⁶

68. Näin ollen unionin yleinen tuomioistuin on menetellyt perustellusti, kun se on hylännyt Schindlerin 100 prosentin oletamaa ja – yleisemmin – emoyhtiöiden yhteisvastuuta tytäryhtiöidensä kartellitoiminnasta koskevia unionin oikeuden periaatteita vastaan esittämän vastaväitteen, jota tämä on perustellut yksinomaan yhtiöoikeuden kannalta.⁴⁷

ii) Väitetty puuttuminen jäsenvaltioiden toimivaltuuksiin

69. Schindler esittää lisäksi, että emoyhtiöiden yhteisvastuuta tytäryhtiöidensä kartellitoiminnasta koskevalla unionin tuomioistuinten oikeuskäytännöllä puututaan jäsenvaltioiden toimivaltuuksiin. Schindlerin mielestä näet kuuluu yksinomaan jäsenvaltioiden toimivaltaan vahvistaa, milloin lähtökohtaisesti voimassa oleva vastuunjako emoyhtiön ja sen tytäryhtiön välillä voidaan kumota.

70. Kuten komissio perustellusti esittää, tämä väite on uusi peruste, johon vedotaan ensi kertaa vasta muutoksenhakuvaiheessa. Seitsemännen valitusperusteen tämän osan tutkittavaksi ottamisen edellytykset siis puuttuvat.⁴⁸

71. Schindlerin väite ei vakuuta asiakysymyksenkään osalta.

45 — Ks. asiassa C-440/11 P, komissio v. Stichting Administratiekantoor Portielje, ns. Portielje-tapaus, 29.11.2012 antamani ratkaisuehdotuksen 72 kohta.

46 — Ks. tästä vielä edellisessä alaviitteessä mainitun ratkaisuehdotuksen 71 kohta.

47 — Valituksenalaisen tuomion 81–83 kohta.

48 — Ks. tästä oikeuskäytäntöviittaukset edellä alaviitteessä 37.

72. Annetun toimivallan periaatteen mukaisesti unioni toimii itsestään selvästi ainoastaan jäsenvaltioiden sille perussopimuksissa antaman toimivallan rajoissa ja kyseisissä sopimuksissa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi (SEU 5 artiklan 2 kohdan ensimmäinen virke luettuna yhdessä 1 kohdan ensimmäisen virkkeen kanssa, aiemmin EY 5 artiklan 1 kohta). Jokainen unionin elin toimii tämän lisäksi sille perussopimuksissa annettujen valtuuksien perusteella (SEU 13 artiklan 2 kohdan ensimmäinen virke), ja kaikki toimivaltuudet, joita ei ole siirretty perussopimuksilla unionille, jäävät jäsenvaltioille (SEUT 4 artiklan 1 kohta ja 5 artiklan 2 kohdan toinen virke).

73. Väitteellä, jonka mukaan unionilla ei olisi toimivaltaa saattaa emoyhtiöitä ja niiden kokonaan omistamia tytäryhtiöitä yhdessä vastuuseen kartellitoiminnasta, ei ole kuitenkaan mitään perustaa.

74. Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohdan mukaan komission toimivalta määrätä seuraamuksia ei näet rajoitu yksinomaan tiettyjä oikeushenkilöitä – esimerkiksi konsernin sisällä kartelliin suoraan sekaantuneita yhtiöitä – kohtaan toteutettaviin toimenpiteisiin, vaan siinä annetaan komissiolle toimivalta määrätä sakkoja *yrietykselle*, joka on ryhtynyt kartellitoimintaan. Tällä seuraamusten määräämistä koskevalla toimivallalla on EY 83 artiklan 1 kohdassa, luettuna yhdessä 2 kohdan a alakohdan kanssa (nytemmin SEUT 103 artiklan 1 kohta luettuna yhdessä 2 kohdan a alakohdan kanssa), nimenomainen primaarioikeudellinen perusta.

75. Yrityksen käsite perustuu sellaisenaan myös unionin primaarioikeuteen, joten se on unionin oikeusjärjestyksessä perustuslain tasoinen käsite (vrt. erityisesti EY 81, EY 82, EY 86 ja EY 87 artikla, joista on tullut SEUT 101, SEUT 102, SEUT 106 ja SEUT 107 artikla). Sen sisällön ja ulottuvuuden määrittäminen tulkinnan avulla kuuluu Euroopan unionin tuomioistuimen perinteisiin tehtäviin, sillä se huolehtii siitä, että perussopimusten tulkinnassa ja soveltamisessa noudatetaan lakia (SEU 19 artiklan 1 kohdan toinen virke).

76. Sisämarkkinoiden toiminnalle välttämättömien kilpailusääntöjen ydinosana olevaa yrityksen käsitettä on tulkittava ja sovellettava yhtenäisesti koko unionissa, eikä se voi riippua jäsenvaltioiden kansallisen yhteisöainsäädännön erityispiirteistä. Muutoin sisämarkkinoilla toimiville yrityksille ei voitaisi varmistaa tasapuolisia toimintaedellytyksiä ("level playing field").

77. Vaikka toimivalta yhtiöoikeuden sääntelyyn on jäänyt nyttemmin pitkälti jäsenvaltioiden toimivaltaan, jäsenvaltioiden on puolestaan kuitenkin otettava tätä toimivaltaa käyttäessään⁴⁹ – kuten muillakin oikeuden aloilla⁵⁰ – sovellettava unionin lainsäädäntö huomioon ja kunnioitettava unionin toimivaltaa.

78. Kaiken kaikkiaan on siis jätettävä tutkimatta unionin toimivallan puuttumiseen perustuvat valittajien perustelut ja joka tapauksessa hylättävä ne perusteettomina.

iii) Väitetty keskeisyyttä koskevan varauman rikkominen

79. Schindler väittää lopuksi, että emoyhtiön yhteisvastuuta tytäryhtiönsä kartellitoiminnasta koskevien periaatteiden vahvistamista ei voida jättää komission ja unionin tuomioistuimen käytännön varaan, vaan se on pysyttävä unionin lainsäätäjän tehtävänä. Tämä seuraa keskeisyyttä koskevasta varaumasta, sellaisena kuin se on vahvistettu Lissabonin sopimuksesta lähtien SEUT 290 artiklan 1 kohdassa.

49 — Ks. unionin toimivaltuuksista tällä alalla erityisesti SEUT 50 artiklan 2 kohdan g alakohta.

50 — Ks. mm. asia C-279/93, Schumacker, tuomio 14.2.1995 (Kok., s. I-225, 21 kohta, joka koski välittömiä veroja); yhdistetyt asiat C-11/06 ja C-12/06, Morgan ja Bucher, tuomio 23.10.2007 (Kok., s. I-9161, 24 kohta, joka koski koulutusjärjestelmän sisältöä ja opetuksen sisällön järjestämistä) ja asia C-169/07, Hartlauer, tuomio 10.3.2009 (Kok., s. I-1721, 29 kohta, joka koski sosiaaliturvajärjestelmän sisältöä).

80. Myös tämä väite muodostaa alimman oikeusasteen oikeudenkäyntiin nähden uuden perusteen, joten se on jätettävä tutkimatta samoin perustein kuin aiempi väite, jonka mukaan jäsenvaltioiden toimivaltuuksiin on puututtu.⁵¹

81. Sisällön osalta on huomautettava, että SEUT 290 artiklan 1 kohta ei ole sellaisenaan ylipäänsä sovellettavissa nyt käsiteltävään kysymykseen, koska kyseinen määräys koskee ainoastaan tapausta, jossa komissio käyttää delegoitua lainsäädäntövaltaa unionin toimielinten säädösten täydentämiseksi tai muuttamiseksi. Seuraamusten määrääminen kartellitoiminnasta unionin tasolla kuuluu sitä vastoin komissiolla kilpailuviranomaisena olevaan alkuperäiseen toimivaltaan, jota ei ole antanut sille Euroopan parlamentti tai Euroopan unionin neuvosto vaan joka kuuluu sille myös asetuksesta N:o 1/2003 riippumatta primaarioikeuden nojalla (SEUT 105 artikla, aiemmin EY 85 artikla).

82. Vaikka oletettaisiin, että Schindler viittaa SEUT 290 artiklan 1 kohtaan vain siltä osin kuin siinä ilmaistaan yleinen perustuslaillinen periaate, jonka mukaan lainsäätäjän on annettava tiettyä alaa koskeva olennainen sääntely eikä sitä voida delegoida täytäntöönpanoelimelle, sen perustelut eivät menesty.

83. Kuten edellä mainitsin, lähtökohtana emoyhtiön yhteisvastuulle sen kokonaan tai lähes kokonaan omistamien tytäryhtiöiden kartellitoiminnasta on kilpailuoikeudellinen yrityksen käsite, joka poikkeaa oikeussubjektin käsitteestä. *Yritys* on kartellin osapuoli, ja *yritykselle* määrätään sakko riippumatta siitä, sisältääkö tämä yritys yhden vai useampia oikeussubjekteja.

84. Toisin kuin Schindler väittää, yrityksen käsitteen itsenäisyys ei perustu pelkkään komission käytäntöön täytäntöönpanoelimenä tai unionin tuomioistuimen käytäntöön lainkäyttöelimenä, vaan se perustuu itse perussopimukseen. Siten jo unionin primaarioikeudessa erotetaan huolellisesti toisistaan oikeussubjektin käsite (vrt. esimerkiksi SEUT 15 artiklan 3 kohta, SEUT 54 artiklan 2 kohta, SEUT 75 artiklan 1 kohta, SEUT 263 artiklan 4 kohta ja SEUT 265 artiklan 3 kohta), yhtiön käsite (vrt. SEUT 50 artiklan 2 kohdan g alakohta ja SEUT 54 artiklan 2 kohta) ja ennen kaikkea kilpailuoikeudessa käytettävä yrityksen käsite (vrt. esim. SEUT 101, SEUT 102, SEUT 106 ja SEUT 107 artikla).

85. Perussopimusten laatijan alun perin vahvistamasta sanamuodosta voidaan toisin sanoen päätellä, että kartellitoiminnasta ei voida välttämättä saattaa vastuuseen vain yhtä yksittäistä oikeussubjektia tai kauppayhtiötä vaan taloudellinen yksikkö *sui generis* eli kartelliin osallistunut yritys.

86. Schindlerin perustelut, joissa nojaututaan keskeisyyttä koskevaan varaumaan, eivät siten menesty.

87. Tätä ei muuta millään tavoin sekään, että unionin lainsäätäjä on antanut asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 4 kohdassa erityisen sääntelyn, jonka mukaan *yritysten yhteenliittymille* määrättyjen sakkojen maksamista voidaan tietyin edellytyksin vaatia myös niiden jäseniltä. Edellä mainitussa säännöksessä ei näet käsitellä lainkaan yritysten vastuuta niiden omasta kartellitoiminnasta vaan yritysten vastuuta sellaisen suuremman yksikön kartellitoiminnasta, jolla ei puolestaan ole yrityksen asemaa vaan joka vain koostuu useista yrityksistä. Jos siis asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 4 kohdasta voidaan ylipäänsä tehdä jokin päätelmä keskeisyyttä koskevan varauman yhteydessä, tämä päätelmä on silloin se, että erityistä lainsäädäntöä tarvitaan vain niitä tapauksia varten, joissa kartellitoiminnasta vastaavien piiriä laajennetaan yrityksen käsitteen rajojen ulkopuolelle.

88. Schindlerin keskeisyyttä koskevaan varaumaan liittyvä väite on kaiken kaikkiaan jätettävä tutkimatta, ja se on joka tapauksessa hylättävä perusteettomana.

51 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 70 kohta ja oikeuskäytäntöviittaukset alaviitteessä 37.

iv) Välipäätelmä

89. Edellä esitetyn perusteella seitsemännen valitusperusteen ensimmäinen osa on siten kaiken kaikkiaan hylättävä.

b) Schindlerin arvostelu, joka koskee 100 prosentin oletettaman konkreettista soveltamista (seitsemännen valitusperusteen toinen osa)

90. Schindler arvostelee seitsemännen valitusperusteen toisessa osassa sitä, miten unionin yleinen tuomioistuin on konkreettisesti soveltanut 100 prosentin oletettavaa, kun otetaan erityisesti huomioon tämän oletettaman kumoamiselle asetetut vaatimukset. Valittajat katsovat, että unionin yleinen tuomioistuin on katsonut tässä tapauksessa perusteettomasti, että Schindler Holding on emoyhtiönä⁵² yhteisvastuussa neljän kansallisen tytäryhtiönsä Saksassa, Belgiassa, Alankomaissa ja Luxemburgissa harjoittamasta kartellitoiminnasta.

91. Pinnallisen tarkastelun perusteella voitaisiin ajatella, että tämän väitteen avulla kyseenalaistetaan ainoastaan unionin yleisen tuomioistuimen suorittama tosiseikkojen ja näytön arviointi ja vaaditaan unionin tuomioistuinta korvaamaan unionin yleisen tuomioistuimen arviointi omallaan. Tällaista vaatimusta ei voitaisi tutkia muutoksenhakumenettelyssä.⁵³ Tosiasiassa tässä on kuitenkin kyse siitä, onko unionin yleinen tuomioistuin käyttänyt oikeita kriteerejä ja arviointiperusteita tosiseikasta ja näyttöä arvioidessaan. Tämä on oikeuskysymys, jonka unionin tuomioistuin voi tutkia muutoksenhaun yhteydessä.⁵⁴

92. On erityisesti selvitetävä, riittääkö pelkkä ”compliance-ohjelman”(suomen kielellä myös ”lakien ja sääntöjen noudattamista valvova ohjelma”)⁵⁵ olemassaolo siihen, että emoyhtiö voidaan vapauttaa yhteisvastuusta. Tämän lisäksi asianosaiset ovat erimielisiä myös siitä, miltä osin emoyhtiön ja sen tytäryhtiöiden väliset ”konsernisuhteet” on julkistettava 100 prosentin oletettaman kumoamiseksi.

i) Schindler Holdingin ”compliance-ohjelman” merkitys

93. Schindler katsoo aluksi, että emoyhtiö on aina vapautettava kokonaan omistamiensa tytäryhtiöiden kartellitoimintaa koskevasta yhteisvastuusta jo silloin, jos se on täyttänyt huolellisuusvelvoitteensa ja erityisesti ottanut käyttöön ”compliance-ohjelman”. Schindler katsoo, että emoyhtiöltä ei voida enää vaatia enempää kuin näyttöä ”toimivasta” compliance-ohjelmasta.

94. Tämä perustelu on kuitenkin riittämätön. Se perustuu ilmeisesti virheelliseen käsitykseen, jonka mukaan emoyhtiön yhteisvastuu kokonaan omistamansa(iensa) tytäryhtiö(ide)n kartellitoiminnasta perustuisi jonkinlaista organisatorista syyllisyyttä koskevaan väitteeseen eli tiettyjen emoyhtiölle kuuluvien huolellisuusvelvoitteiden loukkaamiseen. Näin ei kuitenkaan ole.

52 — Schindler kuvaa emoyhtiötä myös ”konsernin ylimmäksi yhtiöksi”. Jäljempänä käytän kuitenkin yksinkertaisuuden vuoksi nimitystä ”emoyhtiö” Akzo Nobel -oikeuskäytännön merkityksessä.

53 — Asia C-95/04 P, British Airways v. komissio, tuomio 15.3.2007 (Kok., s. I-2331, 137 kohta); vrt. lisäksi asia C-413/29 P, Bertelsmann ja Sony Corporation of America v. Impala, tuomio 10.7.2008 (Kok., s. I-4951, 29 kohta); asia C-352/09 P, ThyssenKrupp Nirosta v. komissio, tuomio 29.3.2011 (Kok., s. I-2359, 180 kohta) ja edellä alaviitteessä 43 mainittu asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 68 kohta.

54 — Asia C-109/10 P, Solvay v. komissio, tuomio 25.10.2011 (Kok., s. I-10329, 51 kohta) ja asia C-110/10 P, Solvay v. komissio, tuomio 25.10.2011 (Kok., s. I-10439, 46 kohta).

55 — Käsitteen ”compliance”piiriin kuuluvat yleisesti yrityksen sisäiset pyrkimykset varmistaa sääntöjen noudattaminen yrityksen päivittäisessä toiminnassa. Valittajat viittaavat muutoksenhakumenettelyssä samoin kuin myös alimmassa oikeusasteessa esittämässään kirjelmässä vuodesta 1996 lähtien Schindler-konsernin sisällä voimassa olleeseen menettelytapasäännöstöön (”Code of conduct”) ja siihen liittyviin suuntaviivoihin (”Guidelines”), joissa yrityksen henkilöstöä kehoitetaan noudattamaan kaikkia sovellettavia lakeja, asetuksia ja hallinnollisia määräyksiä (”comply with all applicable laws and regulations”) sekä ilmoittamaan kaikista niiden rikkomisista. Ne painottavat säännöllistä tiedottamista ja henkilöstön kouluttamista ja korostavat, että edellä mainittujen yrityksen sisäisten sääntöjen noudattaminen on jatkuvan valvonnan kohteena, missä yhteydessä rikkomisista rangaistaan johdonmukaisesti. Valittajien mielestä Schindlerin compliance-ohjelma on ”esimerkillinen”.

95. Emoyhtiön vastuun lähtökohtana ei ole puutteellinen organisaatio tai puutteellinen työn valvonta konsernin sisällä vaan pikemminkin yksinomaan se, että emoyhtiö on käyttänyt kartellitoiminnan ajankohtana määräysvaltaa tytäryhtiönsä liiketoimintapolitiikkaan. Tämän määräysvallan – eikä esimerkiksi jonkinlaisen organisatorisen syyllisyyden – oletetaan olevan olemassa, jos asianomainen tytäryhtiö kuuluu kokonaan tai lähes kokonaan emoyhtiölleen (100 prosentin olettama).

96. Vastaavasti 100 prosentin olettaman kumoamiseksi on myös merkityksetöntä, onko emoyhtiöllä compliance-ohjelma. Tällainen ohjelma tosin mahdollistaa tiettyjen yrityksen sisäisten toimenpiteiden toteuttamisen kartellitoiminnan (ja yleisemmin lainvastaisuuksien) välttämiseksi – näiden toimenpiteiden hyödyllisyydestä ei ole epäilystä. Compliance-ohjelma ei ole kuitenkaan millään tavoin omiaan osoittamaan, että emoyhtiöllä ei olisi määräysvaltaa tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan, tai myöskään edes jossain määrin osoittamaan, että emoyhtiö ja sen kokonaan omistama tytäryhtiö – toisin kuin ensi arviolta vaikuttaisi – *eivät* muodosta kilpailuoikeudessa tarkoitettua yhteistä yritystä.

97. Vaikka – toisin kuin edellä todetaan – haluttaisiin katsoa, että emoyhtiön yhteisvastuu kokonaan omistamiensa tytäryhtiöiden kartellitoiminnasta perustuu organisatorista syyllisyyttä koskevaan väitteeseen, tätä väitettä ei voitaisi kuitata suppealla viittauksella ”toimivaan compliance-ohjelmaan”, kuten Schindler tässä tapauksessa yrittää.

98. Ei näet voida ensi arviolta katsoa, että kyseessä on ”toimiva” compliance-ohjelma, jos yksi tai useampi kokonaan omistetuista tytäryhtiöistä on useiden vuosien aikana syyllistynyt niin vakaviin Euroopan sisämarkkinoiden kilpailusääntöjen rikkomisiin kuin ne, joihin Schindlerin todettiin osallistuneen hissikartellissa Saksassa, Belgiassa, Alankomaissa ja Luxemburgissa.

99. Saattaa olla, että compliance-ohjelma ei voi kohtuudella estää jokaista vähäistä lainvastaisuutta. Compliance-ohjelman, joka ”toimii”, on kuitenkin kyettävä estämään vakava ja pitkään kestävä kartellitoiminta tehokkaasti sekä esimerkiksi paljastamaan lain rikkomiset ja lopettamaan ne viipymättä. Tätä ei voida katsoa tapahtuneen niiden unionin yleisen tuomioistuimen toteamusten – joiden oikeellisuutta ei olennaisilta osin ole kiistetty – perusteella, jotka koskevat Schindlerin hissikartelliin osallistumisen kestoja ja vakavuutta, vaikka asiaa haluttaisiin tulkita hyväntahtoisesti. Siten ei missään tapauksessa voida katsoa, että Schindler olisi ”tehnyt kaikkensa” estääkseen riidanalaisen kartellitoiminnan, eikä unionin yleinen tuomioistuin ole todennut tällaista missään valituksenalaisen tuomion kohdassa, vaikka Schindler näin sitkeästi väittääkin.⁵⁶

100. Näin ollen Schindlerin väite, joka perustuu ”toimivaan compliance-ohjelmaan”, on hylättävä.

ii) ”Konsernisuhteiden julkistamista” koskeva vaatimus

101. Valittajat arvostelevat lisäksi tuomion kohtaa,⁵⁷ jossa unionin yleinen tuomioistuin on kuvannut puutteellisiksi Schindlerin muita tietoja, joilla tämä on pyrkinyt kumoamaan 100 prosentin olettaman.

102. Kompastuskivenä on valittajien mielestä erityisesti valituksenalaisen tuomion 90 kohta, jossa unionin yleinen tuomioistuin arvioi sen väitteen laatua, jonka Schindler on esittänyt sisäisestä hallintorakenteestaan ja raportointivelvollisuuksista (”reporting lines” ja ”reporting obligations”), joita yksittäisillä työntekijöillä on kansallisissa tytäryhtiöissä. Unionin yleinen tuomioistuin toteaa siinä yhteydessä, että Schindlerin väitteet eivät riitä kumoamaan 100 prosentin olettamaa, koska Schindler Holdingin ja sen kyseisissä maissa toimivien tytäryhtiöiden keskinäisiä suhteita ei ole kuvailtu selvästi.⁵⁸

56 – Unionin yleinen tuomioistuin ei missään tapauksessa ole esittänyt valituksenalaisen tuomion 88 kohdassa, johon Schindler viittaa useaan kertaan, tosiseikkoja koskevaa toteamusta vaan ainoastaan esittänyt hypoteesin siitä, että Schindler ”oli voinut tehdä kaiken voitavansa”, vaikkakaan unionin yleinen tuomioistuin ei ilmeisesti ole ottanut tätä toteamusta omakseen.

57 – Valituksenalaisen tuomion 84–90 kohta.

58 – Valituksenalaisen tuomion 90 kohdan loppu.

103. Schindler vastaa, että sen osoittamiseksi, että emoyhtiöllä ei ole määräysvaltaa kokonaan omistamiinsa tytäryhtiöihin, ei ”missään tapauksessa voida edellyttää konsernisuhteiden julkistamista”.

104. Tämä arviointi on virheellinen. Emoyhtiöltä, joka haluaa vastustaa 100 prosentin olettaa, on luonnollisesti edellytettävä, että se antaa kattavat tiedot suhteista tytäryhtiöihinsä erityisesti sen vuoksi, että kaikki tätä koskevat tiedot ovat peräisin yrityksen sisäisestä emo- ja tytäryhtiön piiristä.

105. Vain hajanaiset tiedot yksittäisten työntekijöiden raportointivelvollisuuksien laajuudesta eivät voi antaa kattavaa ja todistusvoimaista kuvaa. Olisi välttämätöntä, että asianomainen yritys valottaa kaikkia asianomaisen tytäryhtiön ja emoyhtiön taloudellisten, organisatoristen ja oikeudellisten suhteiden kannalta merkityksellisiä seikkoja.⁵⁹ Erityisesti on selvittettävä yrityksen päivittäistä toimintaa koskevien konkreettisten todisteiden avulla, missä määrin tytäryhtiö määräsi kauppapolitiikastaan ja markkinakäyttäytymisestään itse ja toimi itsenäisesti eli emoyhtiöstään riippumatta. Pelkkä viittaus työntekijöiden raportointivelvollisuuksien laajuuteen ei selvästikään osoita pitävästi sitä, että määräysvalta tytäryhtiöiden liiketoimintapolitiikkaan puuttuisi.

106. Schindlerin valituksenalaisen tuomion 90 kohtaan kohdistama arvostelu ei siten menesty.

iii) ”Liiketoimintapolitiikan” käsite 100 prosentin olettan yhteydessä

107. Valittajat arvostelevat lopuksi ennen kaikkea valituksenalaisen tuomion 86 kohtaa siitä, että unionin yleinen tuomioistuin nojautuu liian laajaan käsitykseen tytäryhtiöiden ”liiketoimintapolitiikasta”, kun se olettaa, että emoyhtiö käyttää niihin merkittävää määräysvaltaa omistuksen ollessa 100-prosenttinen.

108. Myös tämä väite on hylättävä.

109. Se, onko emoyhtiöllä määräysvaltaa tytäryhtiön markkinakäyttäytymiseen, ei riipu yksinomaan siitä, kuka määrittää sen liiketoimintapolitiikan suppeassa merkityksessä eli esimerkiksi hintapolitiikan, valmistus- ja myyntitoimet, myyntitavoitteet, bruttokatteet, myyntikustannukset, kassavirran, varastojen määrän ja markkinoinnin. Tytäryhtiön markkinakäyttäytymiseen voivat näet viime kädessä vaikuttaa kaikki merkitykselliset seikat, jotka liittyvät sen ja emoyhtiön taloudellisiin, organisatorisiin ja oikeudellisiin suhteisiin. Vastaavasti unionin tuomioistuin on todennut, että 100 prosentin olettan kumoaminen riippuu kaikista näistä seikoista ja että siten näyttö siitä, että liiketoimintapolitiikkaan ei laajassa mielessä vaikuteta, on merkityksellinen.⁶⁰ Unionin tuomioistuin on soveltanut tätä oikeuskäytäntöä oikein nyt käsiteltävässä asiassa.

110. Riippumatta ristiriitaisista näkemyksistä, jotka koskevat liiketoimintapolitiikan käsitteen laajuutta, on todettava, että unionin yleinen tuomioistuin on käsitellyt valituksenalaisen tuomion 84–90 kohdassa perusteellisesti kaikki Schindlerin väitteet, joilla se on vastustanut 100 prosentin olettaa, ja todennut, että tämä väite perustui olennaisilta osin väittämiin, joita ei ollut näytetty tarkemmin toteen.⁶¹ Unionin yleinen tuomioistuin on todennut täysin perustellusti, että tällaiset pelkät väittämät eivät riitä 100 prosentin olettan kumoamiseen.⁶²

59 — Edellä alaviitteessä 37 mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 65 ja 74 kohta ja alaviitteessä 43 mainittu asia General Química ym. v. komissio, tuomion 51 kohta; vastaavasti edellä alaviitteessä 43 mainittu asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 54 kohta ja alaviitteessä 37 mainittu AOI-tuomio, 43 kohta.

60 — Ks. edellä.

61 — Valituksenalaisen tuomion 86, 87 ja 90 kohta.

62 — Edellä alaviitteessä 43 mainittu asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 57 ja 61 kohta) ja asia C-495/11 P, Total ym. v. komissio, määräys 13.9.2012, 57 kohta.

2. Syyllisyysperiaate (kuudes ja osittain seitsemäs valitusperuste)

111. Valittajat väittävät kuudennessa valitusperusteessaan ja osittain seitsemännessä valitusperusteessaan lisäksi, että unionin oikeuden periaatteet, jotka koskevat yrityksen vastuuta vastuualueellaan harjoitetusta kartellitoiminnasta, ovat syyllisyysperiaatteen vastaisia.

112. Väite, joka koskee syyllisyysperiaatteen loukkaamista, perustuu tarkemman tarkastelun perusteella kahteen erilliseen väitteeseen: Schindler arvostelee ensinnäkin sitä, että unionin yleinen tuomioistuin on soveltanut 100 prosentin oletamaa Schindler Holdingin vahingoksi sillä tavoin, että se johtaa syyllisyydestä riippumattomaan vastuuseen⁶³ (vrt. tästä heti jäljempänä a jakso). Toiseksi Schindler arvostelee sitä, että unionin yleinen tuomioistuin ei ole noudattanut valituksenalaisessa tuomiossa ”alkeellisiakaan syyksilukemisperiaatteita”, koska sille on riittänyt kartellilainsäädäntöön perustuvan vastuun syntymiseksi, että ”joku työntekijä tytäryhtiöissä on toiminut kartellilainsäädännön vastaisesti”⁶⁴ (vrt. tästä jäljempänä b jakso).

a) Väite, jonka mukaan 100 prosentin oletama johtaa syyllisyydestä riippumattomaan vastuuseen

113. Valittajat väittävät, että koska unionin yleinen tuomioistuin on katsonut, ettei Schindlerin compliance-ohjelma vapauta sitä vastuusta, 100 prosentin oletama johtaa siihen, että Schindler Holding on emoyhtiönä syyllisyydestä riippumattomassa vastuussa.

114. Yleisiin oikeusperiaatteisiin, jotka on otettava kartellioikeudenkäynnissä unionin tasolla huomioon, kuuluu kiistatta nolla poena sine culpa -periaate (ei rangaistusta ilman syyllisyyttä), joka on johdettavissa oikeusvaltion periaatteista ja syyllisyysperiaatteesta. Kuten totesin äskettäin eräässä toisessa yhteydessä, kyse on perusoikeuden kaltaisesta periaatteesta, joka perustuu jäsenvaltioiden valtiosääntöperinteeseen.⁶⁵

115. Periaatetta ei tosin nimenomaisesti mainita Euroopan unionin perusoikeuskirjassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, mutta se on syyttömyysolettaman välttämätön edellytys. Sen vuoksi voidaan ottaa lähtökohdaksi, että nolla poena sine culpa -periaate sisältyy implisiittisesti sekä perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohtaan että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleeseen, jotka otetaan tunnetusti huomioon kilpailunrajoitusmenettelyissä.⁶⁶ Näitä kahta perusoikeuskirjan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräystä voidaan kaiken kaikkiaan pitää nolla poena sine culpa -periaatteen prosessioikeudellisina ilmentyminä.⁶⁷

116. Komission määräämien kartellilainsäädäntöön perustuvien seuraamusten yhteydessä nolla poena sine culpa -periaate ilmenee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdasta: tämän säännöksen mukaan kartellilainsäädäntöön perustuvia sakkoja voidaan määrätä vain, jos määräyksiä rikotaan tahallaan tai tuottamuksesta.

117. Valittajat ovat siis viitanneet täysin perustellusti nyt käsiteltävässä asiassa siihen, että nolla poena sine culpa -periaate, josta ne käyttävät käsitettä ”syyllisyysperiaate”, on voimassa. Niiden käsitys, jonka mukaan 100 prosentin oletama johtaa emoyhtiön syyllisyydestä riippumattomaan vastuuseen ja on ristiriidassa nolla poena sine culpa -periaatteen kanssa vain sillä perusteella, että emoyhtiötä ei vapauteta vastuusta sen sisäisen compliance-ohjelman vuoksi, ei pidä kuitenkaan paikkaansa.

63 — Nämä väitteet esitetään erityisesti seitsemännnen valitusperusteen toisen osan yhteydessä.

64 — Tämä väite on kuudennen valitusperusteen kohteena.

65 — Ks. asiassa C-681/11, Schenker, 28.2.2013 antamani ratkaisuehdotus, 40 ja 41 kohta.

66 — Asia C-199/92 P, Hüls v. komissio, tuomio 8.7.1999 (Kok., s. I-4287, 149 ja 150 kohta, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen osalta) ja edellä alaviitteessä 40 mainittu asia E.ON Energie v. komissio, tuomion 72 ja 73 kohta, perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohdan osalta); vastaavasti jo asia 27/76, United Brands ja United Brands Continentaal v. komissio, tuomio 14.2.1978 (Kok., s. 207, Kok. Ep. IV, s. 9, 265 kohta).

67 — Ks. vielä edellä alaviitteessä 65 mainitussa asiassa Schenker ym. antamani ratkaisuehdotuksen 41 kohta.

118. Vaikuttaa siltä, että valittajat ymmärtävät 100 prosentin oletettaman sisällön väärin. Tämä olettava ei määritä millään tavoin sitä, onko yritys *syyllinen* kartelliin (eli toiminut tahallaan tai huolimattomuudesta). Kyseessä ei ole syyllisyysolettama. Pikemminkin 100 prosentin olettava antaa ainoastaan tietoa siitä, mistä osista koostuu yritys, joka – näytön perusteella tahallaan tai tuottamuksesta – on osallistunut kartelliin. Sen toteaminen, millainen yrityksen rakenne on, ei sellaisenaan sisällä vielä väitettä syyllistymisestä kartellin lainvastaisiin toimiin.

119. Lähtökohtana voi 100 prosentin oletttaman mukaan olla se, että emoyhtiö ja sen kokonaan omistama(t) tytäryhtiö(t) ovat normaalitapauksessa osa yhtä ja samaa yritystä. Kun omistussuhteet ovat tällaisia, vaikuttaa näet ensi arviolta siltä, että emoyhtiö käyttää määräysvaltaa tytäryhtiö(ide)nsä liiketoimintapolitiikkaan.

120. Emoyhtiö voi vapaasti vastustaa tätä oletttamaa esittämällä pitäviä todisteita siitä, että – toisin kuin ensi arviolta vaikuttaisi – asianomainen tytäryhtiö määrittää liiketoimintapolitiikkansa itsenäisesti, joten sen tilanne poikkeaa kokonaan tai lähes kokonaan omistetun tytäryhtiön normaalitapauksesta. Tällaista vastanäyttöä ei voida kuitenkaan, kuten edellä mainittiin,⁶⁸ esittää pelkällä viittauksella compliance-ohjelmaan. Tällainen ohjelma ei näet ole omiaan osoittamaan sitä, että emoyhtiöllä ei olisi määräysvaltaa tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan.

121. Jos emoyhtiö ei kykene – kuten tässä tapauksessa – kumoamaan väitettä, jonka mukaan sillä on ollut määräysvalta tytäryhtiö(ide)nsä liiketoimintapolitiikkaan, se on yksi riidanalaiseen kartelliin osallistuneen yrityksen taustalla olevista oikeussubjekteista. Se on – yhdessä tytäryhtiönsä tai tytäryhtiöidensä kanssa – sen yrityksen oikeudellinen ilmentymä, jonka syyksi kartellitoiminta luetaan.⁶⁹

122. Se, onko tämä yritys työntekijöidensä välityksellä *syyllinen* riidanalaiseen kartelliin, on sivuseikka. On täysin kiistatonta, että epävarmassa tapauksessa *yrityksen* syyllisyys kartellin kilpailunvastaisiin toimiin osallistumiseen todetaan nolla poena sine culpa -periaatteen mukaisesti erikseen.⁷⁰ Tähän syyllisyyskysymykseen 100 prosentin olettava ei kuitenkaan liity millään tavoin.

123. Väite, jonka mukaan 100 prosentin olettava olisi syyllisyysperiaatteen vastainen, on näin ollen hylättävä.

124. Mikäli valittajat olisivat halunneet kiistää sen, että niiden yritys on syyllistynyt hissikartellin toimiin, niiden olisi pitänyt esittää tätä koskevat väitteet. Tässä yhteydessä esitetty 100 prosentin oletttamaa koskeva väite ei sovellu tähän tarkoitukseen.

b) Väite, jonka mukaan ei riitä, että joku työntekijöistä on rikkonut kartellikieltoa

125. Valittajat väittävät lisäksi, että valituksenalaisesta tuomiosta puuttuvat konkreettiset toteamukset siitä, ketkä niiden työntekijöistä olivat osallistuneet hissikartellin lainvastaisuuksiin. Schindlerin mielestä unionin yleinen tuomioistuim on tällä tavoin ”jättänyt alkeellisetkin syyksilukemisperiaatteet huomiotta”.

126. Kuten komissio perustellusti korostaa, Schindler ei ole esittänyt vastaavaa väitettä alimmassa oikeusasteessa. Näin ollen kyseessä on uusi peruste, jonka esittäminen ensi kertaa vasta muutoksenhakuvaiheessa on kiellettyä.⁷¹

68 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 93–100 kohta.

69 — Ks. tästä edellä alaviitteessä 37 mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. v. komissio 23.4.2009 antamani ratkaisuehdotuksen 98 kohta.

70 — Olen esittänyt esimerkiksi edellä alaviitteessä 65 mainitussa asiassa Schenker ym. antamani ratkaisuehdotuksen 38–48 kohdassa, että yritykselle ei saa määrätä sakkoa unionin oikeuden kartellikiellon rikkomisesta, jos yritys on erehtynyt menettelynsä lainmukaisuudesta (Verbotsirrtum), eikä sitä voida moittia tästä erehdyksestä.

71 — Ks. oikeuskäytäntöviittaukset edellä alaviitteessä 37.

127. Tämä väite on myös sisältönsä osalta kaikkea muuta kuin paikkansapitävä.

128. Valittajat eivät ole missään oikeudenkäynnin vaiheessa kiistäneet sitä, että henkilöt, jotka olivat osallistuneet hissikartellin kilpailuvastaisiin toimiin Schindlerin puolelta, olivat Schindlerin työntekijöitä. Valituksenalaisessa tuomiossa ei siten ollut ensi arviolta tarpeen esittää tarkempia toteamuksia siitä, keitä nämä henkilöt tarkemmin sanoen olivat⁷² ja oliko Schindlerin katsottava vastaavan heidän menettelystään.

129. Siltä osin kuin valittajat viittaavat väitteessään tämän lisäksi siihen, että Schindler Holdingin ja neljän kansallisen tytäryhtiön voitaisiin katsoa vastaavan ainoastaan kulloisenkin lakisääteisen edustajansa tai erikseen valtuutettujen työntekijöiden lainvastaisesta menettelystä, niiden väitettä ei voida myöskään hyväksyä. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin oikeuden kartellikiellon soveltaminen ei näet edellytä kyseessä olevan yrityksen osakkaiden tai ylimmän johdon toimia tai edes tietoisuutta asiasta. Sellaisen henkilön toiminta riittää, jolla on oikeus toimia yrityksen lukuun.⁷³

130. Mikäli haluttaisiin katsoa yritysten vastaavan kartellioikeudenkäynneissä vain niiden työntekijöidensä menettelystä, joiden kilpailuvastaisten toimien osoitetaan perustuvan konkreettiseen ohjeeseen tai yrityksen johdon valtuutukseen taikka vähintään näiden tietoiseen hyväksymiseen, unionin oikeuden kartellikiellolta vietäisiin kokonaan käytännön teho. Siinä tapauksessa yritysten olisi helppoa vapautua kartellitoimintaa koskevasta vastuustaan täysin muodollisin perustein.

131. Yrityksen pitää pikemminkin olla normaalitapauksessa vastuussa kaikista lainvastaisista toimista – myös sellaisista, joihin on päädytty yrityksen johdon tietämättä ja ilman sen nimenomaista hyväksymistä – jos nämä toimet tapahtuivat yrityksen vastuualalla. Näin on yleensä silloin, jos sen omat työntekijät ovat ryhtyneet riidanalaisiin toimiin työskennellessään yrityksessä.

132. Pelkästään se seikka, että yrityksen työntekijöitä kehoitetaan compliance-ohjelman yhteydessä säännöllisesti lainmukaiseen toimintaan, ei voi riittää vapauttamaan yritystä kartellilainsäädäntöön perustuvasta vastuustaan. Mikäli näet vakava kartellitoiminta on tällaisesta ohjelmasta huolimatta jatkunut vuosien ajan, voidaan katsoa, että yrityksen sisäiset compliance-toimet eivät ole olleet riittäviä⁷⁴ ja että varsinkaan yrityksen työntekijöille ei ole asetettu asianmukaisia kannustimia, jotta nämä pidättyisivät lainvastaisista toimista.

3. Välipäätelmä

133. Schindlerin väite, joka koskee Schindler Holdingin yhteisvastuuta emoyhtiönä sekä syyllisyysperiaatetta, eivät siis menesty. Näin ollen kuudes ja seitsemäs valitusperuste on hylättävä.

C Muutamia muut oikeuskysymykset, jotka liittyvät sakkojen määräämiseen kartellitoiminnan perusteella ja niiden laskemiseen

134. Schindler esittää muissa valitusperusteissaan useita oikeuskysymyksiä, jotka liittyvät sakkojen määräämiseen kartellitoiminnan perusteella ja sakkojen laskemiseen.

72 — Komissio viittaa perustellusti siihen, että riidanalainen päätös sisältää kaikki tähän tarvittavat tiedot (ks. kyseisen päätöksen 157, 224, 311, 347 ja 387 perustelukappale).

73 — Yhdistetyt asiat 100/80-103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983 (Kok., s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 97 kohta) ja asia C-68/12, Slovenská sporiteľňa, tuomio 7.2.2013, 25 kohta).

74 — Ks. tästä jo edellä 97–99 kohta.

1. Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan pätevyys täsmällisyysperiaatteen kannalta (kolmas valitusperuste)

135. Schindler riitauttaa kolmannessa valitusperusteessaan asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan pätevyyden oikeudellisena perusteena komission määrätessä kartellilainsäädäntöön perustuvia sakkoja. Schindlerin mielestä tämä säännös on rikosoikeudellisen täsmällisyysperiaatteen vastainen.

136. Rikosoikeudellinen täsmällisyysperiaate, jonka unionin tuomioistuin on tunnustanut olevan voimassa myös kartellilainsäädäntöön perustuvien seuraamusten yhteydessä,⁷⁵ seuraa rikosten ja rangaistusten lakisidonnaisuutta koskevasta laillisuusperiaatteesta (nullum crimen, nulla poena sine lege). Tämä periaate kuuluu jäsenvaltioiden yhteisen valtiosääntöperinteen perustana oleviin yleisiin oikeusperiaatteisiin,⁷⁶ ja se on nyttemmin luokiteltu perusoikeuskirjan 49 artiklan nojalla unionin perustuslain piiriin. Homogeneiteettiperiaatteen (perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan ensimmäinen virke) mukaan tulkittaessa perusoikeuskirjan 49 artiklaa on otettava huomioon erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artikla ja sen perusteella annettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö.

137. Rikosoikeudellisesta täsmällisyysperiaatteesta seuraa, että rikokset ja niistä määrättävät rangaistukset on määriteltävä selkeästi laissa⁷⁷ (nullum crimen, nulla poena sine lege certa).

138. Schindler esittää, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta on laadittu liian epätasaisesti yhtäältä siinä käytetyn yrityksen käsitteen (vrt. tästä heti jäljempänä a jakso) ja toisaalta siinä säädettyjen sakkorajojen (vrt. tästä jäljempänä b jakso) osalta.

a) Väitetty yrityksen käsitteen epätasaisuus (kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa)

139. Väitetystä yrityksen käsitteen epätasaisuudesta asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan yhteydessä on huomautettava, että Schindler ei esittänyt vastaavaa väitettä vielä alimmassa oikeusasteessa. Kyseessä on siten uusi peruste, jota ei voida esittää enää muutoksenhaun yhteydessä, koska sillä laajennettaisiin riidan kohdetta tavalla, joka ei ole hyväksyttävissä.⁷⁸

140. Tämä väite ei ole myöskään asiallisesti paikkansapitävä.

141. Yrityksen käsitettä ei määritellä täsmällisesti primaarioikeudessa eikä johdetussa oikeudessa. Epätasallisten oikeudellisten käsitteiden käyttäminen oikeussäännöissä – myös rangaistavuuden perusteena perinteiseen rikosoikeuteen kuuluvissa säännöksissä – ei ole kuitenkaan mitään epätavallista.⁷⁹

75 — Yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rörindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005 (Kok., s. I-5425, 215–223 kohta); asia C-266/05 P, Evonik Degussa v. komissio, tuomio 22.5.2008 (erityisesti 38–40 kohta) ja asia C-413/08 P, Lafarge v. komissio, tuomio 17.6.2010 (Kok., s. I-5361, 94 ja 95 kohta).

76 — Asia C-303/05, Advocaten voor de Wereld, tuomio 3.5.2007 (Kok., s. I-3633, 49 kohta) ja asia C-308/06, Intertanko ym., tuomio 3.6.2008 (Kok., s. I-4057, 70 kohta).

77 — Edellä alaviitteessä 76 mainitussa asiassa Advocaten voor de Wereld annetun tuomion 50 kohta; alaviitteessä 75 mainitussa asiassa Evonik Degussa v. komissio annetun tuomion 39 kohta; alaviitteessä 76 mainitussa asiassa Intertanko annetun tuomion 71 kohta ja alaviitteessä 75 mainitussa asiassa Lafarge v. komissio annetun tuomion 94 kohta; vastaavasti myös yhdistetyt asiat C-74/95 ja C-129/95, X, tuomio 12.12.1996 (Kok., s. I-6609, 25 kohta) ja edellä alaviitteessä 53 mainittu asia ThyssenKrupp Nirosta v. komissio, tuomion 80 kohta.

78 — Ks. oikeuskäytäntöviittaukset alaviitteessä 37.

79 — Näin esimerkiksi Saksan rikoslaiissa (Strafgesetzbuch, StGB) ”väärinkäsityksen aiheuttaminen tai ylläpitäminen” petoksen yhteydessä (StGB:n 263 §), ”luottamussuhde” kavalluksen yhteydessä (StGB:n 266 §:n toinen vaihtoehto), ”toisen henkilön merkittävän päättämättömyyden hyväksikäyttö” ja ”suorituksen ja vastasuorituksen ilmeinen epäsuhta” koronkiskonnan yhteydessä (StGB:n 291 §) tai ”pakottamiseen” liittyvä rikos (StGB:n 240 §).

142. Periaate nullum crimen, nulla poena sine lege certa täytetään, kun yksityinen oikeussubjekti voi tietää kyseessä olevan säännöksen tai määräyksen sanamuodon ja tarvittaessa tuomioistuinten siitä tekemän tulkinnan perusteella, mitkä toimet tai laiminlyönnit synnyttävät sen rikosoikeudellisen vastuun.⁸⁰

143. Tilanne on tällainen kilpailuoikeudellisen yrityksen käsitteen osalta, sellaisena kuin sitä käytetään unionin oikeuden kartellikiellon (SEUT 101 artikla, aiemmin EY 81 artikla) ja siihen kuuluvan seuraamussäännöksen (asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohta) yhteydessä. Unionin tuomioistuimet ovat tulkinneet tätä käsitettä vuosikymmenten ajan aina samalla tavalla ("kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta").⁸¹

144. Kuten edellä todettiin,⁸² tämän lisäksi jo primaarioikeuden tasolla erotetaan selvästi toisistaan käsitteet oikeushenkilö, yhtiö ja yritys. Perussopimusten laatijan alun perin vahvistamasta sanamuodosta siis johtuu, että kartellitoiminnasta ei välttämättä tarvitse saattaa vastuuseen vain yhtä yksittäistä oikeushenkilöä tai kauppayhtiötä vaan taloudellinen yksikkö sui generis eli kartelliin osallistuva yritys. Erottelu oikeushenkilön käsitteen ja yrityksen käsitteen välillä jatkuu johdannaisen oikeuden tasolla, kuten erityisesti vertailu asetuksen N:o 1/2003 7 artiklan 2 kohdan ja sen 23 artiklan välillä osoittaa.

145. Unionin tuomioistuimet ovat myös vakiintuneessa oikeuskäytännössä tunnustaneet, että kartelliin osallistuva yritys voi olla mukana usean oikeushenkilön välityksellä, erityisesti emoyhtiön ja sen tytäryhtiö(iden) välityksellä.⁸³ Oikeuskäytännössä on lisäksi kehitetty selkeitä perusteita, erityisesti 100 prosentin oletta,⁸⁴ joiden mukaan nämä yhtiöt voidaan tarvittaessa saattaa yhteisvastuuseen.

146. Yksikään oikeussubjekti ei voi näissä olosuhteissa vakavasti esittää, että yrityksen käsite olisi kartellilainsäädäntöön perustuvien seuraamusten määräämisen perusteena liian epäkonkreettinen tai että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohdassa tarkoitettuna yrityksenä on aina pidettävä vain niitä oikeushenkilöitä, jotka osallistuivat välittömästi kartellin toimiin.

147. Kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa on näin ollen hylättävä.

b) Sakkoasteikon väitetty epätäsmällisyys (kolmannen valitusperusteen toinen osa)

148. Valittajat valittavat lisäksi, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa valtuutetaan komissio määräämään sakkoja ilman, että tätä varten säädettäisiin riittävän täsmällisestä oikeudellisesta asteikosta.

80 — Edellä alaviitteessä 76 mainittu asia *Advocaten voor de Wereld*, tuomion 50 kohta; alaviitteessä 75 mainittu asia *Evonik Degussa v. komissio*, tuomion 40 kohta; alaviitteessä 76 mainittu *Intertanko*, tuomion 71 kohta ja alaviitteessä 75 mainittu asia *Lafarge v. komissio*, tuomion 94 kohta. Ks. vastaavasti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan osalta 27.9.1995 annettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio *G v. Ranska* (valitus nro 15312/89, A-sarja, nro 325-B, 25 kohta) ja 22.6.2000 annettu tuomio *Coëme ym. v. Belgia* (valitus nro 32492/96 ym., *Recueil des arrêts et décisions* 2000-VII, 145 kohta).

81 — Asia C-41/90, *Höfner ja Elser*, tuomio 23.4.1991 (Kok., s. I-1979, Kok. Ep. XI, s. I-147, 21 kohta); edellä alaviitteessä 37 mainittu asia *Akzo Nobel ym. v. komissio*, tuomion 54 kohta; alaviitteessä 43 mainittu asia *General Química ym. v. komissio*, tuomion 34 kohta; alaviitteessä 44 mainittu asia *ArcelorMittal Luxemburg ym. v. komissio ym.*, tuomion 95 kohta ja alaviitteessä 37 mainittu asia *AOI*, tuomion 42 kohta; vastaavasti jo asia 170/83, *Hydrotherm Gerätebau*, tuomio 12.7.1984 (Kok., s. 2999, 11 kohta).

82 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 84 ja 85 kohta.

83 — Edellä alaviitteessä 81 mainittu asia *Hydrotherm Gerätebau*, tuomion 11 kohta; alaviitteessä 37 mainittu asia *Akzo Nobel ym. v. komissio*, tuomion 55 kohta ja alaviitteessä 37 mainittu asia *AOI*, tuomion 42 kohta.

84 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 60 kohta.

149. Unionin tuomioistuimet ovat jo useaan kertaan käsitelleet vastaavanlaisia väitteitä, joita on esitetty kartellitoiminnasta määrättäviä sakkoja koskevasta unionin oikeuden asteikosta, ja aina hylännyt ne.⁸⁵ Tähänastinen oikeuskäytäntö on tosin annettu enimmäkseen vielä asetuksen N:o 17⁸⁶ 15 artiklan 2 kohdan nojalla, mutta sitä voidaan ilman muuta soveltaa myös olennaisilta osin sisällöltään samanlaiseen myöhempään säännökseen, joka sisältyy asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaan.

150. Unionin yleinen tuomioistuin on toistanut ja soveltanut tätä vakiintunutta oikeuskäytäntöä valituksenalaisessa tuomiossa oikein ja perusteellisesti,⁸⁷ joten luovun jäljempänä sen kuvaamisesta. Schindlerin kirjallisesti ja suullisesti esittämät perustelut tutkittuani en näe mitään syytä ehdottaa unionin tuomioistuimelle poikkeamista tästä oikeuskäytännöstä.

151. Erityisesti se, että Lissabonin sopimus on tullut tällä välin voimaan, ei anna aihetta arvioida tätä ongelmaa perustavanlaatuisella tavalla uudelleen. Unionin tasolla hyväksytyt rikosoikeudellisen oikeusvarmuuden periaatteen sisältöön vaikuttavat näet vahvasti Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappale sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ja unionin tuomioistuinten tätä aihepiiriä koskeva oikeuskäytäntö. Tätä perusoikeuden sisältöä ei ole muutettu olennaisesti Lissabonin sopimuksella.⁸⁸ Ei ole mielestäni myöskään välttämätöntä ylittää nimenomaan kartellioikeuden kaltaisella alalla, joka ei kuulu rikosoikeuden ydinalaan,⁸⁹ perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan toisen virkkeen mukaisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaatimuksia. Tämä pätee erityisesti sen vuoksi, että laissa säädetyt rangaistusasteikot on perinteisessä rikosoikeudessaakin yleensä laadittu varsin laajoiksi ja rangaistuksia määrääville elimille annetaan huomattavaa harkintavaltaa konkreettisten seuraamusten suuruuden vahvistamisessa kussakin yksittäistapauksessa.

152. Pelkästään siitä, että komission kartellitoiminnasta määräämät sakot ovat vuosien varrella suurentuneet nimellismäärältään voimakkaasti, ei voida päätellä, toisin kuin Schindler katsoo, että oikeudelliset sakkoasteikot olisivat epätasomaisia. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla on asetuksessa N:o 1/2003 (aiemmin asetus N:o 17) asetetuissa rajoissa oikeus nostaa kartellilainsäädäntöön perustuvien sakkojen tasoa, jos tämä on tarpeen unionin kilpailupolitiikan täytäntöönpanon varmistamiseksi.⁹⁰

153. Nulla poena sine lege certa -periaatekaan ei sulje pois sitä, että voimassa olevan rangaistussäännöksen soveltaminen mukautetaan muuttuneisiin olosuhteisiin – erityisesti sääntöjenvastaisten toimien toistuvuuteen, monitahoisuuteen ja vakavuuteen.⁹¹ Tämän täytyy päteä erityisesti rikosoikeuden kaltaisiin säännöksiin, kuten asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohtaan,⁹² joihin ei välttämättä tarvitse soveltaa täydessä laajuudessa rikosoikeuden ydinalaa koskevia perusoikeuksien takeita, kuten jo edellä huomautin.⁹³

85 — Edellä alaviitteessä 75 mainitut asiat Evonik Degussa v. komissio, tuomion 36–63 kohta ja Lafarge v. komissio, tuomion 94 ja 95 kohta; asia T-11/05, Wieland-Werke ym. v. komissio, tuomio 19.5.2010 (58–73 kohta) ja asia T-446/05, Amann & Söhne ja Cousin Filterie v. komissio, tuomio 28.4.2010 (Kok., s. II-1255, 123–152 kohta).

86 — 6.2.1962 annettu asetus N:o 17: Perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus (EYVL 1962, 13, s. 204).

87 — Ks. erityisesti valituksenalaisen tuomion 97–109 kohta.

88 — Läheinen yhteys yhtäältä perusoikeuskirjan 49 artiklan ja toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleen välillä ilmenee selvästi perusoikeuskirjaa koskevista selityksistä (EUVL 2007, C 303, s. 17, s. 30 ja 30). Myös unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä (mainittu edellä alaviitteissä 75 ja 76), joissa tunnustettiin nullum crimen, nulla poena sine lege -periaate yleiseksi oikeusperiaatteeksi, nojaututaan varsin merkittävässä määrin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleeseen.

89 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 25 kohta.

90 — Edellä alaviitteessä 73 mainittu asia Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta; alaviitteessä 75 mainittu asia Dansk Rörindustri ym. v. komissio, tuomion 169 kohta ja asia C-280/08 P, Deutsche Telekom v. komissio, tuomio 14.10.2010 (Kok., s. I-9555, 294 kohta).

91 — Asiassa SW v. Yhdistynyt kuningaskunta 22.11.1995 annettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio (valitus nro 20166/92, A-sarja, nro 335-B, 36 kohta), joka koski Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan soveltamista perheväkivallasta määrättävään – laissa nimenomaisesti määrittelemättömään – rangaistukseen.

92 — Vastaavasti asia T-99/04, AC-Treuhand v. komissio, tuomio 8.7.2008 (Kok., s. II-1501, 113 kohta).

93 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 26 kohta.

154. Yhtä paikkansapitämätöntä on arvostelu, jonka Schindler on kohdistanut asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan toisessa alakohdassa säädettyyn sakon ylärajaan, joka on 10 prosenttia yrityksen kokonaisliikevaihdosta. On myönnettävä, että tämä yläraja vaihtelee, koska sitä ei ole sidottu ehdottomaan suurimpaan nimellismäärään vaan osuuteen liikevaihdosta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että säännös olisi epätasällinen. Jokainen yritys tietää oman liikevaihtonsa ja voi siten ongelmitta arvioida, minkä suuruinen mahdollinen kartellitoiminnasta määrättävä sakko enintään on. Tällainen odotettavissa olevan seuraamuksen ennakoitavuus täyttää nolla poena sine lege certa -periaatteen asettamat vaatimukset.⁹⁴

155. Kuten äskettäin totesin eräessä toisessa yhteydessä,⁹⁵ sakkojen laskenta kartellilainsäädännön perusteella ei ole mekaaninen prosessi, jossa jokaisen kartellin osalta tavallaan voitaisiin etukäteen määrittellä matemaattisen täsmällisesti määrättävän seuraamuksen suuruus. Tällainen seuraamuksen ennakoitavuus viimeistä desimaalilukua myöten ei myöskään olisi lainkaan asianmukainen, sillä sen ansiosta kartellin osapuolten olisi aivan liian helppoa laskea lainvastaisen toimintansa ”hintaa” ja arvioida, onko lainvastainen vai laillinen liiketaloudellinen käyttäytyminen niille kannattavampaa. Tällä tavoin vaarannettaisiin vakavalla tavalla yksi kartellilainsäädäntöön perustuvan seuraamusjärjestelmän perustehtävistä eli pelotevaikutus.

156. Edellä esitetyistä syistä on hylättävä valittajien väite, jonka mukaan asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädettyt sakkoasteikot olisivat ylemmäntasoisien oikeuden vastaisia.

157. Sama pätee lopuksi keskeisyyttä koskevaan varaukseen, johon Schindler vielä viittaa. Kuten mainitsin jo toisessa yhteydessä,⁹⁶ tämän valtiosääntöperiaatteen mukaan tiettyä alaa koskevat keskeiset säännökset on annettava lainsäätäjän toimesta, eikä niitä voida delegoida täytäntöönpanoviranomaiselle. Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohta täyttää nämä vaatimukset, koska unionin lainsäätäjä on itse vahvistanut riittävän täsmällisellä tavalla asteikot sakkojen määräämistä varten kartellitoiminnan osalta.

c) Välipäätelmä

158. Kolmas valitusperuste on siis kaiken kaikkiaan hylättävä kokonaisuudessaan.

2. Vuoden 1998 suuntaviivojen lainmukaisuus (neljäs ja viides valitusperuste)

159. Valittajat riitauttavat lisäksi vuoden 1998 suuntaviivat, joiden laillisuutta ne epäilevät, koska ne katsovat, ettei komissio ole ollut toimivaltainen antamaan niitä (ks. jäljempänä a jakso) ja että näitä suuntaviivoja on sovellettu tässä tapauksessa taannehtivasti (ks. jäljempänä b jakso).

a) Komission toimivalta suuntaviivojen antamiseen (neljäs valitusperuste)

160. Schindler väittää neljännessä valitusperusteessaan, että ”vuoden 1998 sakkoja koskevat suuntaviivat ovat tehottomia, koska komissio ei ole ollut toimivaltainen lainsäätäjä”.

94 — Edellä alaviitteessä 75 mainitut asiat Evonik Degussa v. komissio, tuomion 44 ja 50 kohta ja Lafarge v. komissio, tuomion 95 kohta; vrt. tietystä menettelystä aiheutuvien rikosoikeudellisten seuraamusten ennakoitavuuden vaatimuksesta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleen yhteydessä asiassa M v. Saksa 17.12.2009 annettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio (valitus nro 19359/04, 90 kohta).

95 — Vrt. asiassa C-439/11 P, Ziegler v. komissio, 13.12.2012 antamani ratkaisuehdotus, 120 kohta.

96 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 82 kohta.

161. Epäilen huomattavasti tämän väitteen tutkimisedellytysten täyttymistä, koska siinä ei missään vaiheessa ilmoiteta konkreettisesti, mihin valituksenalaisen tuomion osaan se kohdistuu.⁹⁷

162. Vaikka katsottaisiin, että Schindler kohdistaa väitteensä valituksenalaisen tuomion 133 kohtaan, sen väite perustuu ilmeisesti asiallisesti siihen virheelliseen käsitykseen, että vuoden 1998 suuntaviivat ovat lainsäädäntötoimi tai vähintään sitova oikeusnormi, jolla määritetään kartellitoiminnan ”rangaistavuus” tai määritetään sitä koskevat seuraamukset.

163. Näin ei kuitenkaan ole.⁹⁸ Oikeudellinen perusta, jonka nojalla komissio määrää kartellilainsäädäntöön perustuvia sakkoja, on yksinomaan asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohta, joka täyttää kaikilta osin, kuten jo edellä totesin,⁹⁹ keskeisyyttä koskevan varauksen ja nullum crimen, nulla poena sine lege certa -periaatteen vaatimukset. Vastaavasti niiden suuntaviivojen, joita komissio antaa sakkojen vahvistamisesta, eli vuoden 1998 suuntaviivojen, tehtävänä ei ensi arviolta ole asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan sääntelyaukkojen täyttäminen.

164. Vuoden 1998 suuntaviivoihin sisältyy ensinnäkin lähinnä selvitys komission omasta hallintokäytännöstä.¹⁰⁰ Toiseksi komissio ilmaisee näissä suuntaviivoissa Euroopan unionin kilpailuviranomaisena yleisen kilpailupoliittisen kannanoton, joka liittyy sille siirrettyyn vastuuseen ylläpitää ja kehittää vääristymättömän kilpailun järjestelmää Euroopan unionin sisämarkkinoilla.¹⁰¹ Sillä on EY 85 artiklan, luettuna yhdessä EY 211 artiklan toisen luetelmakohdan kanssa (nykyään SEUT 105 artikla, luettuna yhdessä SEUT 292 artiklan neljännen virkkeen kanssa), perusteella toimivalta tehdä näin.

165. Neljäs valitusperuste on näin ollen hylättävä.

b) Taannehtivuuskielto ja luottamuksensuoja (viides valitusperuste)

166. Schindler esittää viidennessä valitusperusteessaan, jonka se kohdistaa valituksenalaisen tuomion 117–130 kohtaan, että vuoden 1998 suuntaviivojen soveltaminen nyt käsiteltävään asiaan on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleessa vahvistetun taannehtivuuskiellon sekä luottamuksensuojan periaatteen vastaista. Tämän väitteen taustalla lienee se, että hissikartellin, johon Schindler osallistui, toiminta oli alkanut jo ennen vuotta 1998.

167. Kuten olen jo todennut toisessa yhteydessä,¹⁰² tätä väitettä ei pidä arvioida suoraan Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaan perusoikeuskirjan – tässä tapauksessa perusoikeuskirjan 49 artiklan – perusteella, jota tosin on tulkittava ja sovellettava Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kappaleen mukaisesti (SEU 6 artiklan 1 kohdan kolmas alakohta, luettuna yhdessä perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan ensimmäisen virkkeen kanssa).

168. Schindlerin väite ei ole asiakysymyksen osalta paikkansapitävä.

97 — Asia C-369/09 P, ISD Polska ym. v. komissio, tuomio 24.3.2011 (Kok., s. I-2011, 66 kohta); vrt. myös asia C-173/95 P, Hogan v. yhteisöjen tuomioistuin, määräys 14.12.1995 (Kok., s. I-4905, 20 kohta) ja edellä alaviitteessä 14 mainittu asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 113 kohta.

98 — Vrt. tässä yhteydessä asiassa C-226/11, Expedia, 6.9.2012 antamani ratkaisuehdotus, 26 ja 30 kohta; vastaavasti edellä alaviitteessä 75 mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 209 ja 210 kohta; asia C-360/09, Pfeiderer, tuomio 14.6.2011 (Kok., s. I-5161, 21 ja 23 kohta) ja asia C-520/09 P, Arkema v. komissio, tuomio 29.9.2011 (Kok., s. I-8901, 88 kohta).

99 — Vrt. tässä ratkaisuehdotuksessa, erityisesti sen 148–157 kohdassa, kolmannen valitusperusteen osalta esittämäni toteamukset.

100 — Edellä alaviitteessä 98 mainittu asia Arkema v. komissio, tuomion 88 kohta; vrt. myös edellä alaviitteessä 17 mainittu asia Chalkor v. komissio, tuomion 60 kohta.

101 — Ks. tästä edellä alaviitteessä 98 mainitun asiassa Expedia antamani ratkaisuehdotuksen 29 kohta. Vrt. komission roolista Euroopan unionin kilpailupoliittikan vahvistamisessa lisäksi asia C-344/98, Masterfoods, tuomio 14.12.2000 (Kok., s. I-11369, 46 kohdan ensimmäinen virke).

102 — Ks. edellä erityisesti tämän ratkaisuehdotuksen 22–24 ja 136 kohta.

169. Unionin tuomioistuimet ovat jo useaan kertaan käsitelleet vastaavanlaisia väitteitä, jotka ovat koskeneet komission käytäntöä kartellitoimintaa koskevien sakkojen määräämisessä, ja aina hylänneet nämä väitteet. Ne ovat katsoneet, että taannehtivuuskieltoa ei ole rikottu ja että myöskään luottamuksensuojan periaatetta ei ole loukattu,¹⁰³ kun komissio on muuttanut sakkojen laskemisen perustana ollutta menetelmää ja soveltanut sitä tätä ennen alkaneeseen kartellitoimintaan.

170. Unionin yleinen tuomioistuin on siteerannut ja soveltanut tätä vakiintunutta oikeuskäytäntöä valituksenalaisessa tuomiossa oikein ja perusteellisesti,¹⁰⁴ joten en kuvaa sitä jäljempänä. Tutkittuani Schindlerin esittämät perustelut en näe mitään syytä ehdottaa unionin tuomioistuimelle poikkeamista tästä oikeuskäytännöstä.

171. Siitä lähtien, kun asetus N:o 17 tuli voimaan vuonna 1962, komissio on saanut määrätä kartellitoiminnasta sakkoja, joiden suuruus on enintään 10 prosenttia yrityksen kokonaisliikevaihdosta.

172. Schindler ei ole saanut luottaa siihen, että komission sakkojen laskemiseksi alun perin käyttämää menetelmää ja komission määräämien sakkojen alun perin tiedossa ollutta asteikkoa ei millään tavoin muutettaisi hissikartellin kestoaikana. Jo tuolloin oli näet riittävän hyvin tiedossa, että komissiolla on asetuksella N:o 1/2003 (aiemmin asetus N:o 17) määritellyissä rajoissa oikeus korottaa kartellilainsäädäntöön perustuvien sakkojen tasoa, jos tämä on tarpeen unionin kilpailupolitiikan täytäntöönpanon varmistamiseksi.¹⁰⁵

173. Yleisessä rikosoikeudessakaan kukaan ei voi luottaa siihen, että voimassa olevaa rangaistussäännöstä sovelletaan aina samalla tavalla ja ennen kaikkea aina yhtä lievästi tai ankarasti. Yksikään oikeussubjekti ei erityisesti voi kohtuudella pitää lähtökohtana sitä, että seuraamuksia määrävien elinten käytäntö, joka koskee konkreettisesta teosta määrättävien seuraamusten suuruuden vahvistamista niille laissa annetun harkintavallan rajoissa, ei koskaan kehittyisi. Tämän käytännön mukauttaminen muuttuviin olosuhteisiin kuten lainvastaisuuksien toistuvuuteen, monitahoisuuteen ja vakavuuteen on pikemminkin sallittua.¹⁰⁶

174. Schindlerin luottamuksen voidaan tässä tapauksessa katsoa olevan vähemmän suojaamisen arvoinen sen vuoksi, että sen vastuulle hissikartellin yhteydessä luetut sääntöjenvastaiset toimet tapahtuivat suureksi osaksi sen jälkeen, kun suuntaviivat julkaistiin vuonna 1998. Komissio on perustellusti viitannut tähän.

175. Myös viides valitusperuste on siis kaiken kaikkiaan hylättävä.

3. Sakon perusmäärä ja väitetyt sakkoa pienentävät perusteet (kymmenes, yhdestoista ja kahdestoista valitusperuste)

176. Kymmenennen, yhdenentoista ja kahdenentoista valitusperusteen kohteena ovat Schindlerille määrättyjen sakkojen laskemista koskevat yksityiskohdat.

103 — Edellä alaviitteessä 75 mainitut yhdistetyt asia Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 217, 218 ja 227–231 kohta) ja asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007 (Kok., s. I-1331, 87–94 kohta).

104 — Ks. erityisesti valituksenalaisen tuomion 118–128 kohta.

105 — Ks. oikeuskäytäntöviittaukset alaviitteessä 90.

106 — Ks. myös edellä tämän ratkaisuehdotuksen 153 kohta.

a) Sääntöjenvastaisten toimien luokittelu ”erityisen vakaviksi” (kymmenes valitusperuste)

177. Schindler arvostelee kymmenennessä valitusperusteessa sitä, että sen sääntöjenvastaiset toimet on hissikartellin yhteydessä luokiteltu ”erityisen vakaviksi”. Schindlerin mielestä näiden sääntöjenvastaisten toimien vaikutukset markkinoihin ovat olleet erittäin vähäisiä, eikä unionin yleinen tuomioistuin ole ottanut tätä riittävällä tavalla huomioon vahvistamiensa sakkojen perusmäärän osalta.

178. Tästä on riittävää todeta, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kilpailunvastaisen käytännön vaikutukset eivät ole ratkaiseva peruste arvioitaessa sakon asianmukaista määrää. Erityisesti menettelytavan suunnitelmallisuuteen liittyvillä seikoilla voi olla suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, varsinkin kun kyse on sellaisinaan vakavista rikkomisista, kuten markkinoiden jakamisesta.¹⁰⁷

179. Hissikartellin kohteena olivat juuri tällaiset olennaiset rajoitukset, joiden tarkoituksena oli kilpailun rajoittaminen. Kartellin osallistujat pyrkivät jakamaan tilaukset ja markkinat keskenään neljässä kartellin kohteena olleessa jäsenvaltiossa. On asianmukaista luokitella tällaiset sääntöjenvastaiset toimet erityisen vakaviksi ottamatta huomioon niiden konkreettisia vaikutuksia markkinoihin, kun vahvistetaan sakkojen perusmääriä.

180. Näin ollen kymmenettä valitusperustetta ei voida hyväksyä.

181. Siltä osin kuin Schindler arvostelee kymmenennen valitusperusteen yhteydessä unionin yleistä tuomioistuinta siitä, että se ei ole itse hankkinut näyttöä, pätevät lisäksi edellä toisen valitusperusteen yhteydessä todetut seikat.¹⁰⁸ Muutoinkaan unionin yleinen tuomioistuin ei ole yleensä velvollinen tutkimaan viran puolesta komission sakon suuruuden määrittämiseksi huomioon ottamia tekijöitä.¹⁰⁹

b) Lieventävät olosuhteet (yhdestoista valitusperuste)

182. Valittajat esittävät yhdennessätoista valitusperusteessaan, että unionin yleisen tuomioistuimen olisi pitänyt ottaa sakkoa lieventävinä olosuhteina huomioon ensinnäkin se, että Schindler oli lopettanut sääntöjenvastaiset toimet Saksassa vapaaehtoisesti vuonna 2000, ja toiseksi Schindlerin konserninlaajuinen compliance-ohjelma.

183. Tällaista oikeutta sakkojen alentamiseen ei voida kuitenkaan johtaa kummastakaan Schindlerin esittämästä seikasta.

184. Todettakoon aluksi ”sääntöjenvastaisten toimien vapaaehtoisesta lopettamisesta” Saksassa, että unionin yleinen tuomioistuin on menetellyt perustellusti, kun se ei ole alentanut sakkoa tällä perusteella. Sääntöjenvastaisten toimien vapaaehtoinen lopettaminen ei voi johtaa automaattisesti kartellitoiminnasta määrättävien sakkojen alentamiseen, vaan sen ratkaisevat yksittäistapaukseen liittyvät olosuhteet. Unionin yleinen tuomioistuin on todennut nyt käsiteltävässä asiassa muun muassa, että ”Schindler jäi asiakirja-aineiston perusteella kartellin ulkopuolelle pelkästään muiden osallistujien kanssa ilmenneiden erimielisyyksien vuoksi”.¹¹⁰ Tällaisissa olosuhteissa unionin yleinen tuomioistuin saattoi oikeudellista virhettä tekemättä katsoa, että kyseessä ei missään tapauksessa ollut Schindlerin väittämä ”paluu lailliseen tilaan”, josta yritys voisi mahdollisesti ansaita sakkojen alentamisen.

107 — Asia C-194/99 P, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 2.10.2003 (Kok., s. I-10821, 118 kohta); asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009 (Kok., s. I-7415, 96 kohta) ja asia C-554/08 P, Carbone-Lorraine v. komissio, tuomio 12.11.2009 (84 kohta).

108 — Ks. edellä erityisesti tämän ratkaisuehdotuksen 47–50 ja 57 kohta.

109 — Edellä alaviitteessä 26 mainittu asia KME ym. v. komissio, tuomion 56 kohta.

110 — Valituksenalaisen tuomion 276 kohta.

185. Yritysten mahdollisista compliance-ohjelmista olen jo todennut, että nämä kannattaa mahdollisesti ottaa huomioon kartellioikeudenkäynnissä silloin, jos niillä kyetään tehokkaasti estämään vakava ja pitkään jatkuva kartellitoiminta sekä esimerkiksi paljastamaan lain rikkominen ja lopettamaan se kattavasti.¹¹¹ Tällaista positiivista vaikutusta Schindlerin compliance-ohjelmalla ei ole tässä tapauksessa selvästi ollut, vaan se on Schindlerin omien lausumien mukaan jopa vaikeuttanut sääntöjenvastaisten toimien paljastumista.¹¹² Olisi järjenvastaista palkita yritys tällaisesta selvästi hyödyttömästä compliance-ohjelmasta vielä lievemällä sakolla.

186. Tämän vuoksi myös yhdestoista valitusperuste on hylättävä.

c) Sakon alentaminen komission kanssa tehdyn yhteistyön perusteella (kahdestoista valitusperuste)

187. Kahdennentoista valitusperusteen kohteena on Schindlerille osallistumisesta kartelliin Belgiassa, Saksassa ja Luxemburgissa määrättyjen sakkojen alentaminen yrityksen komission kanssa hallintomenettelyssä tekemän yhteistyön perusteella. Schindlerin mielestä unionin yleinen tuomioistuin ei ole antanut sen yhteistyöpanokselle tässä tapauksessa riittävästi painoarvoa.

i) Yhteistyö vuoden 2002 tiedonannon yhteydessä (kahdennentoista valitusperusteen ensimmäinen osa)

188. Schindler esittää kahdennentoista valitusperusteen ensimmäisessä osassa, että unionin yleinen tuomioistuin on perusteettomasti antanut komissiolle yhteistyötä koskevan vuoden 2002 tiedonannon (ns. leniency-tiedonanto)¹¹³ yhteydessä huomattavaa harkintavaltaa ja tyytynyt valvomaan itse vain ilmeisiä virheitä.

189. Todellisuudessa unionin yleinen tuomioistuin on todennut, että komissiolle on ”laaja harkintavalta”, kun se arvioi, aiheutuuko vuoden 2002 tiedonantoa hyödyntämään pyrkivän yrityksen toimittamista todisteista ”tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa”, ja että unionin yleinen tuomioistuin voi ”puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen”.¹¹⁴

190. Tämä unionin yleisen tuomioistuin oikeudellinen näkemys on virheellinen. Niiden todisteiden arvoa, joita yritykset esittävät vuoden 2002 tiedonannon perusteella hallintomenettelyssä tehdäkseen yhteistyötä komission kanssa, arvioidaan sakon määrän laskemisen yhteydessä. Se kuuluu siten täyttää harkintavaltaa (SEUT 261 artikla luettuna yhdessä asetuksen N:o 1/2003 31 artiklan kanssa), jonka nojalla unionin yleinen tuomioistuin voi paitsi pelkästään tutkia seuraamuksen laillisuuden myös korvata komission arvioinnin omallaan, koskevien unionin yleisen tuomioistuimen valtuuksien soveltamisalaan.¹¹⁵ Kun unionin yleinen tuomioistuin viittaa tässä yhteydessä samaan aikaan komission ”laajaan harkintavaltaan”, se esittää omat valtuutensa oikeudellisesti virheellisellä tavalla.

191. Tällaisen oikeudellisen virheen ei kuitenkaan tarvitse välttämättä johtaa valituksenalaisen tuomion kumoamiseen.¹¹⁶ Ratkaisevaa on pikemminkin se, mitä perustetta unionin yleinen tuomioistuin on soveltanut tutkiessaan konkreettisesti asianomaisen yrityksen komission kanssa tekemän yhteistyön lisäarvon.

111 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 99 ja 132 kohta.

112 — Valituskirjelmässä esitetään, että ”Schindlerin compliance-järjestelmän sivuvaikutuksena sääntöjenvastaisten toimien sisäinen selvittäminen kuitenkin vaikeutuu, koska sääntöjä rikkovia työntekijöitä uhkaavat ankarat seuraamukset” (sic!).

113 — Komission tiedonanto sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskeissa asioissa (EYVL 2002, C 45, s. 3), jäljempänä myös vuoden 2002 tiedonanto.

114 — Ks. valituksenalaisen tuomion 295–300 kohta, erityisesti 298 ja 300 kohta.

115 — Edellä alaviitteessä 17 mainitut asiat Chalkor v. komissio, tuomion 63 kohta ja Otis ym., tuomion 62 kohta.

116 — Edellä alaviitteessä 26 mainittu asia KME ym. v. komissio, tuomion 109 kohta; alaviitteessä 26 mainittu asia KME Germany ym. v. komissio, tuomion 136 kohta ja alaviitteessä 17 mainittu asia Chalkor v. komissio, tuomion 82 kohta.

192. Unionin yleinen tuomioistuin ei ole nyt käsiteltävässä asiassa missään tapauksessa pitäytynyt vain omaan arviointiinsa vaan on tutkinut perusteellisesti väitteitä, joita Schindler on esittänyt komission kanssa hallintomenettelyssä tekemänsä yhteistyön lisäarvosta.¹¹⁷ Siten se on – oikeudellisesti virheellisistä alustavista huomautuksistaan huolimatta – kaiken kaikkiaan täyttänyt oikeudelliset vaatimukset.

193. Tässä yhteydessä on hylättävä erityisesti väite, jonka mukaan kartellin osallistujien hallintomenettelyssä esittämällä todisteilla olisi aina lisäarvoa komission selvittäessä asiaa ja niiden pitäisi johtaa sakkojen alentamiseen. Todisteiden arvo ei määräydy niiden lukumäärän (iudex non calculat) eikä sen mukaan, miten usein komissio on viitannut niihin riidanalaisessa päätöksessä.¹¹⁸

194. Ei ole myöskään unionin tuomioistuimen tehtävänä korvata muutoksenhakuvaiheessa omalta osaltaan komission ja unionin yleisen tuomioistuimen arviointeja Schindlerin toimittamien tietojen lisäarvosta omallaan.¹¹⁹ Vastaavasti tässä yhteydessä on tarpeetonta tutkia vielä kerran sitä, olivatko Schindlerin komissiolle antamat tiedot samanarvoisia kuin ThyssenKruppin, Otisin ja Koneen antamat tiedot tai oliko niillä jopa merkittävää lisäarvoa komission todistelulle.

ii) Vuoden 2002 tiedonannon ulkopuolinen yhteistyö (kahdennentoista valitusperusteen toinen osa)

195. Schindler arvostelee kahdennentoista valitusperusteen toisessa osassa valituksenalaisen tuomion 350–361 kohtaa ja valittaa, että sen sakkoa on alennettu vuoden 2002 tiedonannon ulkopuolisen yhteistyön perusteella liian vähän eli vain 1 prosentti sen perusteella, että se ei ole kiistänyt tosiseikkoja. Schindler vetoaa vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdan kuudenteen luetelmakohtaan ja katsoo, että sillä olisi oikeus saada sakkoonsa tuntuvampi alennus.

196. Tämä väite ei ole paikkansapitävä.

197. Kuten komissio perustellusti esittää, vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan määräyksen tarkoituksena ei ole ”palkita riittämättömistä leniency-hakemuksista”. Sellainen yhteistyö, jota esimerkiksi Schindler edustaa ja joka kyllä kuuluu ”sakoista vapauttamista ja sakkojen lieventämistä koskevan säännöstön” (eli vuoden 2002 tiedonannon) soveltamisalaan mutta ei täytä sen kaikkia edellytyksiä, erityisesti ”merkittävän lisäarvon” edellytystä, ei anna oikeutta sakkojen alentamiseen etenkin vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan tarjoaman kiertotien välityksellä.

iii) Yhteenveto

198. Kahdestoista valitusperuste on siis hylättävä kokonaisuudessaan.

4. Sakon suuruudelle asetettu 10 prosentin yläraja (kahdeksas valitusperuste)

199. Schindler vetoaa kahdeksannessa valitusperusteessaan siihen, että sovellettaessa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan toisessa alakohdassa tarkoitettua sakkojen 10 prosentin ylärajaa perusteena pitäisi olla yksinomaan Schindlerin asianomaisten kansallisten tytäryhtiöiden liikevaihto, ei sen sijaan Schindler Holdingin konserniliikevaihto.

117 — Valituksenalaisen tuomion 301–349 kohta.

118 — Myös unionin yleinen tuomioistuin on perustellusti päättellyt näin valituksenalaisen tuomion 346 kohdassa.

119 — Yhdistetyt asiat C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P ja C-137/07 P, Erste Group Bank ym. v. komissio, tuomio 24.9.2009 (Kok., s. I-8681, 256 kohta) ja edellä alaviitteessä 26 mainittu asia KME ym. v. komissio, tuomion 79 kohta.

200. Tämä väite on virheellinen. Yhtäältä EY 81 artiklan (josta on tullut SEUT 101 artikla) mukainen yrityksen käsite ja toisaalta asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan mukainen yrityksen käsite ovat aina sama asia. Molempia oikeussääntöjä on sovellettava yhdenmukaisesti. Laskettaessa 10 prosentin ylärajaa on siten otettava perusteeksi *sen yrityksen liikevaihto*, jonka yhteisiä oikeudenhaltijoita ovat emoyhtiö – tässä tapauksessa Schindler Holding – ja sen kokonaan omistamat tytäryhtiöt – tässä tapauksessa kansalliset tytäryhtiöt Saksassa, Belgiassa, Alankomaissa ja Luxemburgissa.

201. Vain siinä tapauksessa, että Schindlerin väite 100 prosentin olettaman soveltamisesta tässä tapauksessa – toisin kuin edellä todettiin¹²⁰ – hyväksyttäisiin, kahdeksas valitusperuste voisi menestyä. Koska näin ei ole, tämä valitusperuste on hylättävä.

5. Omistusoikeus (yhdeksäs valitusperuste)

202. Yhdeksännen valitusperusteen kohteena on omistusoikeus. Schindlerin mielestä sakkojen määrääminen Schindler Holdingille sekä sen tytäryhtiöille Belgiassa, Alankomaissa ja Luxemburgissa¹²¹ on ”niiden suhteettoman suuren määrän” vuoksi ristiriidassa ”alkeellistenkin kansainvälisessä oikeudessa vahvistettujen Schindleriin sveitsiläisenä yrityksenä kohdistuvien EU:n sijoittajansuoja- ja omistustakeiden kanssa”. Schindler väittää tässä yhteydessä erityisesti, että unionin yleinen tuomioistuin ei ole ottanut huomioon omaisuudensuojaa koskevaa sovellettavaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä.

a) Alustava huomautus

203. Omistusoikeus on perusoikeus, joka nauttii unionin tasolla suojaa perusoikeuskirjan 17 artiklan sekä myös unionin oikeuden yleisten oikeusperiaatteiden nojalla¹²² (SEU 6 artiklan 3 kohta). Myös yksityiset, jotka eivät ole unionin minkään jäsenvaltion kansalaisia, voivat vedota omaisuudensuojaan.¹²³

204. Koska unioni ei ole vielä Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimusvaltio, Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan¹²⁴ 1 artiklaa – toisin kuin Schindler katsoo – ei voida pitää suoraan omaisuudensuojan perustana;¹²⁵ tällä määräyksellä on kuitenkin yhdessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiaa koskevan oikeuskäytännön kanssa merkitystä perusoikeuskirjan 17 artiklan tulkinnan ja soveltamisen perusteena (SEU 6 artiklan 1 kohdan kolmas alakohta luettuna yhdessä perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan ensimmäisen virkkeen kanssa).¹²⁶

205. Siltä osin kuin Schindler viittaa valituskirjelmässään lisäksi tarkemmin määrittelemättömiin kansainvälisoikeudellisiin takeisiin, sen väite ei ole tässä muutoksenhakumenettelyssä riittävän konkreettinen, jotta unionin tuomioistuin voisi tutkia sen, joten se on jätettävä tutkimatta.¹²⁷

120 — Vrt. toteamukset, jotka esitin seitsemännestä valitusperusteesta.

121 — Schindlerin saksalaista tytäryhtiötä vastaan määrätty sakko ei ole tämän valitusperusteen kohteena.

122 — Ks. esim. asia 4/73, Nold v. komissio, tuomio 14.5.1974 (Kok., s. 491, 14 kohta); asia 44/79, Hauer, tuomio 13.12.1979 (Kok., s. 3727, Kok. Ep. IV, s. 677, 17 kohta) ja yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio, tuomio 3.9.2008 (Kok., s. I-6351, 355 kohta), jäljempänä Kadi-tuomio.

123 — Yhteisöjen tuomioistuin salli esimerkiksi edellä alaviitteessä 123 mainitussa Kadi-tuomiossa (354–371 kohta) sen, että kolmansista valtioista lähtöisin olevat yksityishenkilöt vetoavat unionin oikeudessa perusoikeutena suojattuun omistusoikeuteen.

124 — Yleissopimusta ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi koskeva 20.3.1952 päivätty pöytäkirja (ETS nro 9).

125 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 22 kohta.

126 — Läheinen yhteys yhtäältä perusoikeuskirjan 17 artiklan ja toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan välillä ilmenee selvästi perusoikeuskirjan (EUVL 2007, C 303, s. 17, erityisesti s. 23) selityksistä. Myös unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä, jossa omaisuudensuoja on tunnustettu yleiseksi oikeusperiaatteeksi, nojaututaan merkittävässä määrin kyseiseen lisäpöytäkirjaan (ks. esim. edellä alaviitteessä 123 mainittu Kadi-tuomio, 356 kohta).

127 — Asia C-51/92 P, Hercules Chemicals v. komissio, tuomio 8.7.1999 (Kok., s. I-4235, 113 kohta) ja asia C-227/04 P, Lindorfer v. neuvosto, tuomio 11.9.2007 (Kok., s. I-6767, 83 kohta).

b) Väitetty omistusoikeutta koskevan unionin perusoikeuden loukkaaminen

206. Schindlerin väittämästä perusoikeuden loukkaamisesta on huomautettava, että ei oikeastaan vaikuta tarpeelliselta pitää sakon määräämistä kartellitoiminnasta ylipäänsä puuttumisena omistusoikeuteen. Unionin toimielimet eivät näet vie asianomaiselta yritykseltä konkreettista omistusasemaa, vaan yritykselle asetetaan vain yleisesti velvollisuus maksaa rahasumma omaisuudestaan. Myös unionin yleinen tuomioistuin on korostanut vastaavasti valituksenalaisessa tuomiossa, ettei riidanalainen päätös vaikuta Schindlerin omistusrakenteeseen.¹²⁸

207. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklaa koskevan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sakkoja on kuitenkin pidettävä puuttumisena omistusoikeuteen, koska niillä viedään asianomaiselta osa omaisuudesta eli rahasumma, joka hänen on maksettava.¹²⁹ Homogeniteettiperiaate edellyttää perusoikeuskirjan 17 artiklan tulkitsemista siten, että omaisuudensuojalla on unionin tasolla sama merkitys ja ulottuvuus kuin Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on sille antanut (perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan ensimmäinen virke).

208. Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on tosin katsottu, että omistusoikeutta ei anneta ilman muuta ehdottomasti ja rajattomasti vaan sitä on arvioitava sen tehtävän perusteella, joka sillä on yhteiskunnassa.¹³⁰

209. Lisäksi perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdan mukaan perusoikeuskirjassa tunnustettujen oikeuksien käyttämistä voidaan rajoittaa, jos näistä rajoituksista säädetään lailla, jos niissä kunnioitetaan kyseisten oikeuksien ja vapauksien olennaista sisältöä ja jos ne suhteellisuusperiaatteen mukaisesti ovat välttämättömiä ja vastaavat tosiasiallisesti unionin tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita tai tarvetta suojella muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia.¹³¹

210. Kartellilainsäädäntöön perustuvien sakkojen määräämisellä on asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohdan myötä laillinen perusta.¹³² Sillä tavoitellaan yleisen edun mukaista päämäärää: tällaisilla sakoilla pyritään pitämään yllä tehokas kilpailu Euroopan sisämarkkinoilla¹³³ erityisesti siten, että se pelottaa ryhtymästä kartellitoimintaan, ja kaikkien markkinatoimijoiden usko Euroopan sisämarkkinoiden kilpailusääntöjen vaikutukseen vahvistuu.¹³⁴

211. Se, että taloudellisten seuraamusten määrääminen on lähtökohtaisesti sallittua, tunnustetaan lisäksi nimenomaisesti myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan 2 kohdassa. Sen mukaan valtioilla on edelleen oikeus saattaa voimaan lakeja, jotka ne katsovat välttämättömiksi muun muassa taatakseen sakkojen maksamisen, ja niillä on siinä yhteydessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan harkintavaltaa.¹³⁵

128 — Valituksenalaisen tuomion 192 kohta.

129 — Asiassa Mamidakis v. Kreikka 11.1.2007 annettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio (valitus nro 35533/04, 44 kohta); vastaavasti verojen osalta asiassa Buffalo v. Italia 3.7.2003 annettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio (valitus nro 38746/97, 32 kohta).

130 — Ks. äskettäin asia C-544/10, Deutsches Weintor, tuomio 6.9.2012, 54 kohta; asia C-416/10, Križan ym., tuomio 15.1.2013, 113 kohta ja asia C-12/11, McDonagh, tuomio 31.1.2013, 60 kohta.

131 — Vrt. myös edellä alaviitteessä 130 mainittu asia McDonagh, tuomion 61 kohta.

132 — Unionin tuomioistuin tunnusti sen, että asetusta on pidettävä laillisena perustana, yhdistetyissä asioissa C-92/09 ja C-93/09, Schecke, 9.11.2010 antamassaan tuomiossa (Kok., s. I-11063, 66 kohta).

133 — Vrt. tämän tavoitteen primaarioikeudellisesta perustasta riidanalaisen päätöksen tekoheikellä EY 3 artiklan 1 kohdan g alakohta. Sama on pääteltävissä nyttemmin perussopimuksiin liitetystä, sisämarkkinoista ja kilpailusta laaditusta pöytäkirjasta N:o 27 (EUVL 2008 C 115, s. 309; EUVL 2010, C 83, s. 309), kuten unionin tuomioistuin vahvisti SEUT 102 artiklan yhteydessä (asia C-52/09, TeliaSonera Sverige, tuomio 17.2.2011, Kok., s. I-527, 20–22 kohta). Vrt. lisäksi SEUT 119 artiklan 1 kohta (aiemmin EY 4 artikla), jonka mukaan jäsenvaltioilla on velvollisuus noudattaa vapaaseen kilpailuun perustuvan avoimen markkinatalouden periaatetta.

134 — Ks. tästä edellä alaviitteessä 65 mainituissa yhdistetyissä asioissa Schenker ym. esittämäni ratkaisuehdotuksen 114 kohta.

135 — Edellä alaviitteessä 129 mainituissa asiassa Mamidakis v. Kreikka annetun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion 48 kohta.

212. Sakoilla saatetaan loukata omistusoikeutta viime kädessä vain silloin, jos niistä aiheutuu asianomaiselle liiallinen rasite tai heikennetään perustavanlaatuisella tavalla hänen taloudellista tilannettaan; sakot eivät saa toisin sanoen olla suhteettoman suuria.¹³⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sakot eivät ole suhteellisuusperiaatteen mukaisia, jos kyseessä ovat äärimmäisen suuret summat, joita voidaan pitää siinä määrin liiallisena rasitteena, että ne ovat tosiasiallisesti pakkolunastuksen kaltaisia.¹³⁷

213. Unionin yleinen tuomioistuin on täyttänyt tässä tapauksessa tämän vaatimuksen kaikilta osin tutkiessaan, merkitsivätkö asianomaiselle määrätyt sakot suhteetonta ja kestämatöntä puuttumista, jolla loukataan omistusoikeutta koskevan perusoikeuden keskeistä sisältöä.¹³⁸

214. Sitä, sisältyykö sakkoon tällainen suhteeton rasite, ei voida arvioida yksinomaan sen nimellissumman perusteella, vaan se riippuu ratkaisevasti adressaatin maksukyvyystä. Siitä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on pitänyt erilaisista tullirikoksista määrättyjä hieman alle 8 miljoonan euron sakkoja luonnollisen henkilön osalta hänen omistusoikeutensa loukkaamisena,¹³⁹ ei voida sellaisenaan tehdä päätelmiä nyt käsiteltävän asian kannalta, jossa on kyseessä suuren, kansainvälisesti toimivan yrityksen tytäryhtiöidensä kanssa useissa jäsenvaltioissa toteuttama vakava ja pitkään kestänyt kartellitoiminta.

215. Komission asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan a alakohdan nojalla määräämät sakot voivat varmasti aiheuttaa hankaluuksia myös Schindlerin kaltaisille suuryrityksille. Tämä on kuitenkin sakkojen tehtävän mukaista, eikä se ole varsinkaan nyt käsiteltävän asian kohteena olevien kaltaisten vakavien ja pitkään kestäneiden kartellitoimintojen yhteydessä missään tapauksessa kohtuutonta. Kun otetaan huomioon laissa säädetty yläraja eli 10 prosenttia edellisen vuoden kokonaisliikevaihdosta, tämä ei voi normaalitapauksessa olla suhteeton rasite, joka olisi pakkolunastuksen kaltainen.¹⁴⁰

216. Valittajien esittämä pakkolunastukseen liittyvä väite ei näet myöskään perustu niinkään rasitteeseen, joka aiheutuu Schindlerille yrityksenä tai Schindler Holdingille oikeushenkilönä kuin pikemminkin niiden rasitteiden erilliseen tarkasteluun, joita sakoista oletetaan aiheutuvan Schindlerin kolmelle kansalliselle tytäryhtiölle Belgiassa, Alankomaissa ja Luxemburgissa. Tällainen yksittäisten oikeushenkilöiden tilanteen erillinen tarkastelu on kuitenkin ensi arviolta kiellettyä, kun kyseessä on sakkojen määrääminen yrityksille, jotka muodostavat yhden taloudellisen kokonaisuuden, ja useammat oikeushenkilöt vastaavat näistä sakoista yhdessä vain muodollisesti.¹⁴¹

217. Myöskään Schindler Holdingin esittämä investointien peruuttaminen sen kolmessa kansallisessa tytäryhtiössä ei ole tässä yhteydessä vakuuttava perustelu. Schindler Holding voi aina itse päättää konserninsisäisesti, suorittaako se yritykselle määrätyt sakot asianomaisten tytäryhtiöiden omaisuudesta vai haluaako se käyttää siihen omaa omaisuuttaan emoyhtiönä. Kuten unionin yleinen tuomioistuin on perustellusti korostanut, on samaan konserniin kuuluvien ja yhteisvastuussa sakon maksamisesta olevien yritysten oma asia määrittää kunkin yrityksen maksettaviksi kuuluvat summat.¹⁴²

136 — Edellä alaviitteessä 129 mainitussa asiassa *Mamidakis v. Kreikka* annetun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion 44 kohdan loppuosa sekä 45 ja 47 kohta; vrt. myös asiassa *Phillips v. Yhdistynyt kuningaskunta* 5.7.2001 annettu tuomio (valitus nro 41087/98, Recueil des arrêts et décisions 2001-VII, 51 kohta) ja asiassa *Orion Břeclav v. Tšekin tasavalta* 13.1.2004 annettu määräys (valitus nro 43783/98).

137 — Edellä alaviitteessä 129 mainitussa asiassa *Mamidakis v. Kreikka* annetun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion 47 ja 48 kohta ja alaviitteessä 129 mainitussa asiassa *Buffalo v. Italia* annetun tuomion 32 kohta sekä alaviitteessä 136 mainittu asia *Orion Břeclav v. Tšekin tasavalta*.

138 — Ks. erityisesti valituksenalaisen tuomion 190 ja 191 kohta.

139 — Edellä alaviitteessä 129 mainitussa asiassa *Mamidakis v. Kreikka* annetun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion 47 ja 48 kohta.

140 — Tilanne saattaa olla hieman erilainen, jos epätavalliset olosuhteet heikentävät huomattavasti yrityksen taloudellista maksukykyä sakon määräämishetkellä. Tästä ei ole kuitenkaan tällä hetkellä mitään viitteitä, eikä Schindler ole vedonnut tällaisiin epätavallisiin olosuhteisiin.

141 — Vrt. kuudennesta ja seitsemänneistä valitusperusteesta esittämäni toteamukset (edellä tämän ratkaisuehdotuksen 60–133 kohta).

142 — Valituksenalaisen tuomion 194 kohta.

218. Lopuksi on muistutettava siitä, että konsernin emoyhtiö, joka käyttää määräysvaltaa tytäryhtiöidensä liiketoimintapolitiikkaan ja siten ”pitää ohjat käsissään” tämän konsernin sisällä, ei voi välttää omaa vastuutaan kartellitoiminnasta silloinkaan, jos ulkoisesti vaikuttaisi siltä, että vain tytäryhtiöt ovat kartellin osapuolina.¹⁴³ Laskettaessa sakkoja ja arvioitaessa yrityksen maksukykyä on tästä syystä otettava huomioon myös emoyhtiön taloudellinen maksukyky.

219. Yrityksille määrättävien kartellilainsäädäntöön perustuvien sakkojen tehoa heikennettäisiin huomattavasti, jos kutakin seuraamusta laskettaessa otettaisiin huomioon konsernien sisäinen rakenne ja sallittaisiin se, että taloudeltaan vahva emoyhtiö holdingyhtiönä valittaa sijoitustensa arvonmenetyksestä, mutta muuten ”pesee viattomana kätensä” ja pyrkii vierittämään vastuun mahdollisesta kartellitoiminnasta taloudellisesti heikommille tytäryhtiöilleen, vaikka se on käyttänyt määräysvaltaa niiden liiketoimintapolitiikkaan.

220. Unionin yleinen tuomioistuin on siis kaiken kaikkiaan ottanut omistusoikeuden tutkimisen yhteydessä tarkastelun pohjaksi paikkansapitävät oikeudelliset perusteet ja katsonut tällä perusteella täysin oikein, että Schindlerin omistusoikeutta ei ollut loukattu.¹⁴⁴ Näin ollen yhdeksäs valitusperuste on hylättävä.

6. Suhteellisuusperiaate (kolmastoista valitusperuste)

221. Schindler käsittelee lopuksi kolmannessatoista valitusperusteessa suhteellisuusperiaatetta. Schindlerin mielestä unionin yleinen tuomioistuin ei ole tutkinut tätä periaatetta riittävän tarkasti valituksenalaisen tuomion 365–372 kohdassa.

222. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan suhteellisuusperiaate on otettava huomioon määrättäessä sakkoja kartellitoiminnasta.¹⁴⁵ Perusoikeuskirjan 49 artiklan 3 kohdan mukaan tämä periaate, jonka mukaan rangaistus ei saa olla epäsuhteessa rikoksen vakavuuteen, on nykyään perusoikeuden asemassa.

223. Muutoksenhakuvaiheessa unionin tuomioistuin ei kuitenkaan korvaa kohtuullisuussyistä sakon oikeasuhteisuutta koskevan kysymyksen osalta unionin yleisen tuomioistuimen arviointia omallaan vaan tutkii ainoastaan, onko unionin yleinen tuomioistuin tehnyt ilmeistä virhettä, kun se on käyttänyt täyttä harkintavaltaansa, esimerkiksi sen vuoksi, että se ei ole ottanut kaikkia merkityksellisiä seikkoja huomioon.¹⁴⁶ Unionin yleisen tuomioistuimen oikeudellinen virhe, joka johtuu *sakon* epäasianmukaisesta *määrästä*, voitaisiin todeta muutoksenhakumenettelyssä vain poikkeuksellisesti eli silloin, jos ”seuraamuksen taso on paitsi epäasianmukainen myös liiallinen, minkä vuoksi se on suhteellisuusperiaatteen vastainen”.¹⁴⁷

224. Tällaista oikeudellista virhettä ei voida todeta nyt käsiteltävässä asiassa.

225. Ensinnäkin Schindlerin väite, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin olisi tätä yksittäistapausta tutkimatta tyytynyt vain toteamaan, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan toisen alakohdan mukaista sakkojen 10 prosentin ylärajaa ei ole ylitetty, on paikkansapitämätön. Todellisuudessa unionin yleinen tuomioistuin on käsitellyt erittäin perusteellisesti komission

143 — Ks. edellä alaviitteessä 37 mainitussa asiassa Akzo Nobel ym. v. komissio antamani ratkaisuehdotuksen 99 kohta.

144 — Valituksenalaisen tuomion 185–196 kohta.

145 — Vastaavasti edellä alaviitteessä 75 mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 319 kohta ja yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004 (Kok., s. I-123, 365 kohta).

146 — Vastaavasti edellä alaviitteessä 145 mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 365 kohta; alaviitteessä 75 mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 244 ja 303 kohta ja alaviitteessä 14 mainittu asia Baustahlgeewe v. komissio, tuomion 128 kohta.

147 — Edellä alaviitteessä 40 mainittu asia E.ON Energie v. komissio, tuomion 125 ja 126 kohta.

Schindlerille määräämien sakkojen oikeasuhteisuutta, missä yhteydessä se otti huomioon sellaisia seikkoja kuin esimerkiksi sääntöjenvastaisten toimien erityisen vakavuuden, seuraamusten pelotevaikutuksen tarpeellisuuden sekä Schindlerin yrityksenä edustaman taloudellisen yksikön koon ja taloudellisen vahvuuden.¹⁴⁸

226. Yhtä vähän vakuuttaa toiseksi Schindlerin väite, jonka mukaan Schindler Holdingia ei olisi pitänyt ottaa huomioon tarkasteltaessa yrityksen kokoa ja taloudellista vahvuutta. Täysin päinvastoin oli oikeudellisesti välttämätöntä ottaa huomioon koko Schindler-yrityksen, mukaan lukien Schindler Holding emoyhtiönä, maksukyky, kuten edellä todettiin.¹⁴⁹

227. Siltä osin kuin Schindler pyrkii lopuksi kyseenalaistamaan sakkojen oikeasuhteisuuden pelkästään niiden nimellismäärän perusteella ja viittaa siinä yhteydessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön,¹⁵⁰ sen perustelut on hylättävä samoista syistä, jotka olen jo edellä esittänyt omistusoikeuden yhteydessä.¹⁵¹

228. Myös kolmastoista valitusperuste on siis kaiken kaikkiaan hylättävä.

D Yhteenveto

229. Koska yhtäkään valittajien esittämistä valitusperusteista ei voida hyväksyä, valitus on hylättävä kokonaisuudessaan.

V Oikeudenkäyntikulut

230. Jos valitus hylätään, kuten ehdotan esillä olevassa asiassa, unionin tuomioistuin tekee ratkaisun oikeudenkäyntikuluista työjärjestyksen 184 artiklan 2 kohdan mukaisesti, jolloin yksityiskohtaiset määräykset ilmenevät työjärjestyksen 137–146 artiklasta luettuna yhdessä 184 artiklan 1 kohdan kanssa.¹⁵²

231. Työjärjestyksen 138 artiklan 1 ja 2 kohdasta, luettuna yhdessä 184 artiklan 1 kohdan kanssa, seuraa, että asianosainen, joka häviää asian, veloitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut; jos hävinneitä asianosaisia on useita, unionin tuomioistuin ratkaisee, miten kulut on jaettava näiden asianosaisten kesken. Koska komissio on vaatinut oikeudenkäyntikulujensa korvaamista ja valittajat ovat hävinneet asian, ne on veloitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut. Niiden on vastattava näistä oikeudenkäyntikuluista yhteisvastuullisesti, koska ne ovat tehneet valituksen yhdessä.¹⁵³

148 — Ks. tästä valituksenalaisen tuomion 367–370 kohta.

149 — Ks. edellä tämän ratkaisuehdotuksen 199–201 kohta sekä 218 ja 219 kohta.

150 — Schindler siteeraa edellä alaviitteessä 129 mainitussa asiassa Mamidakis v. Kreikka annetun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomion 44 kohtaa.

151 — Ks. edellä erityisesti tämän ratkaisuehdotuksen 214–219 kohta.

152 — Yleisenä periaatteena on, että uusia menettelysääntöjä sovelletaan kaikkiin niiden voimaantulohetkellä vireillä oleviin oikeusriitoihin (vakiintunut oikeuskäytäntö, esim. yhdistetyt asiat 212/80-217/80, Meridionale Industria Salumi ym., tuomio 12.11.1981, Kok., s. 2735, 9 kohta), ja sen mukaan oikeudenkäyntikuluista on tehtävä päätös nyt käsiteltävässä asiassa 25.9.2012 annetun unionin tuomioistuimen työjärjestyksen perusteella, sillä se tuli voimaan 1.11.2012 (vastaavasti asiassa C-441/11 P, komissio v. Verhuizingen Coppens, 6.12.2012 annettu tuomio, 83–85 kohta). Sisällöllisesti tämä ei kuitenkaan eroa millään tavoin 19.6.1991 hyväksytyyn yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdasta luettuna yhdessä 118 artiklan ja 122 artiklan ensimmäisen kohdan kanssa.

153 — Asia C-550/07 P, Akzo Nobel Chemicals ja Akcros Chemicals v. komissio, tuomio 14.9.2010 (Kok., s. I-8301, 123 kohta); vastaavasti yhdistetyt asiat C-122/99 P ja C-125/99 P, D ja Ruotsi v. neuvosto, tuomio 31.5.2001 (Kok., s. I-4319, 65 kohta); D ja Ruotsin kuningaskunta olivat tehneet kyseisessä asiassa jopa kaksi erillistä valitusta, mutta ne veloitettiin siitä huolimatta korvaamaan oikeudenkäyntikulut yhteisvastuullisesti.

232. Olisi tosin ajateltavissa, että neuvosto, joka oli alimmassa oikeusasteessa väliintulijana myös muutoksenhakumenettelyyn osallistuneen komission vaatimusten tukena, velvoitettaisiin vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan työjärjestyksen 184 artiklan 4 kohdan toisen virkkeen mukaisesti.¹⁵⁴ Tämä ei ole kuitenkaan välttämätöntä, kuten jo kyseisen säännöksen sanamuodosta ("voi") ilmenee. Nyt käsiteltävässä asiassa ei ole mielestäni mitään vakuuttavia perusteita sille, että neuvoston pitäisi vastata omista oikeudenkäyntikuluistaan. Vaikka näet oletettaisiin, että neuvostolla on merkittävä institutionaalinen intressi puolustaa asetuksen N:o 1/2003 pätevyyttä, on kuitenkin otettava huomioon, että valittajat eivät ole esittäneet väitteillään kyseistä asetusta vastaan mitään tosiasiallisesti uusia, tähän mennessä selvittämättömiä oikeuskysymyksiä.¹⁵⁵ Valittajat ovat pikemminkin tässä kohdassa ainoastaan yrittäneet saada unionin tuomioistuimen muuttamaan tähänastista oikeuskäytäntöään. On asianmukaista, että ne kantavat tästä oikeudenkäyntikuluihin liittyvän riskin. Tästä syystä unionin tuomioistuimen pitäisi velvoittaa ne – paitsi vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan – korvaamaan myös neuvoston oikeudenkäyntikulut, kuten se on muissakin tapauksissa velvoittanut asian hävinneen valittajan korvaamaan alimmassa oikeusasteessa vastapuolen tukena olleen väliintulijan oikeudenkäyntikulut, jos tämä – kuten tässä tapauksessa neuvosto – on voittanut asian muutoksenhakumenettelyssä.¹⁵⁶

VI Ratkaisuehdotus

233. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin ratkaisee asian seuraavasti:

- 1) Valitus hylätään.
- 2) Valittajat vastaavat kaikista oikeudenkäyntikuluista yhteisvastuullisesti.

154 — Näin edellä alaviitteessä 75 mainitussa asiassa *Evonik Degussa v. komissio*, tuomiolauselman 3 kohta.

155 — Nyt käsiteltävä asia poikkeaa tässä perustavanlaatuisesti edellä alaviitteessä 75 mainitusta asiasta *Evonik Degussa v. komissio*, jossa asetuksen N:o 17 pätevyyttä voitiin pitää vielä uutena, luonteeltaan periaatteellisena oikeuskysymyksenä. Myös asiassa C-583/11 P, *Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. parlamentti ja neuvosto*, on vielä selvitettävä yksi perustavanlaatuisen tärkeä ratkaisematon oikeuskysymys, mistä syystä olen esittänyt unionin tuomioistuimelle, että se soveltaisi työjärjestyksen 184 artiklan 4 kohdan toista virkettä ja komissio vastaisi alimman oikeusasteen väliintulijana omista oikeudenkäyntikuluistaan (vrt. tästä kyseisessä asiassa 17.1.2013 antamani ratkaisuehdotuksen 151 ja 152 kohta).

156 — Vastaavasti esim. asia C-337/09 P, *neuvosto v. Zhejiang Xinan Chemical Industrial Group*, tuomio 19.7.2012, 112 kohta. Neuvosto määrättiin kyseisessä asiassa korvaamaan alimmassa oikeusasteessa vastaajaa tukevana väliintulijana olleen *Audacen* oikeudenkäyntikulut, koska *Audace* puolestaan voitti asian muutoksenhakumenettelyssä.